

ANALIZA POSTOJEĆIH PRAKSI I DJELOVANJA CENTARA ZA MLADE U REPUBLICI HRVATSKOJ

Impressum

AUTORICE:

Josipa Tukara Komljenović
Kristijan Orešković

IZDAVAČICA:

Mreža mladih Hrvatske
Selska cesta 112c, 10000 Zagreb

DIZAJN:

Printlab ACT

GODINA IZDANJA:

2022.

ISBN:

978-953-7805-38-8

Mreža mladih Hrvatske koristi organizacijsku podršku Fonda za aktivno građanstvo, u razdoblju od 01.09.2022. do 30.04.2024.

Izrada ove publikacije omogućena je financijskom podrškom Nacionalne zaklade za razvoj civilnog društva kroz Razvoju suradnju u području centara znanja. Sadržaj ove publikacije isključiva je odgovornost autora i nužno ne izražava stajalište Nacionalne zaklade.

Sadržaj

1. Uvodno o centrima za mlade	4
2. Utvrđivanje kriterija centara za mlade i standarda kvalitete	7
3. Analiza postojećih praksi i djelovanja centara za mlade u Republici Hrvatskoj	15
3.1. Metodologija analize	16
3.2. Centri za mlade u Republici Hrvatskoj	19
3.3. Socio-demografski podaci ispitanika_ca	21
3.4. Prakse osnivanja i koordiniranja centara za mlade	22
3.5. Prakse djelovanja i usmjerenosti na mlade	28
3.6. Analiza i utvrđivanje standarda kvalitete centara za mlade	44
4. Zaključno	48
5. Osvrt stručnjaka na provedenu analizu	50
6. Literatura	52
7. Prilozi	53
8. Tablični prikazi	54

1. Uvodno o centrima za mlade

Mladost je razdoblje tranzicije kroz koje prolaze mlade osobe od perioda ovisnosti do neovisnosti i autonomije. No tranzicija se ne događa samo jednom ili odjednom tijekom razdoblja mladosti – ovi prijelazi događaju se u različito vrijeme u odnosu na različita prava i potrebe mladih: u odnosu na obrazovanje, zapošljavanje, stanovanje, u odnosu na osnivanje partnerske zajednice, seksualnog i reproduktivnog zdravlja i tako dalje. Između ostalog uspješnost pojedinih razdoblja tranzicije uvelike ovise i o drugim čimbenicima socioekonomske prirode, društvene stabilnosti ili jačine diskriminacije s kojom se mladi susreću.

Mladima (15 – 30 godina) je potrebno omogućiti prilike za potpuni društveni, ekonomski i politički razvoj, ne ostavljajući niti jednu skupinu mladih isključenom iz ovih procesa. Upravo su **centri za mlade** mjesta koja mogu biti poveznica između ispunjavanja potreba i interesa mladih s društvenim potrebama za brzim transformacijama i razvojem današnjeg društva. No važno je za istaknuti da se na centre za mlade može gledati dvojako: kao mjesta koja mogu omogućiti mladima podršku u formiranju vlastitih stavova, obrazaca ponašanja, informiranja o vlastitim pravima, ali i za učenje o društvenim ulogama i zadaćama; te kao mjesta unutar kojih će mladi imati prilike za ostvarenje svojih želja i interesa za kvalitetnim provođenjem slobodnog vremena i druženjem. Ukratko, centri za mlade mogu imati kako socijalizacijsku ulogu, tako i ulogu za stvaranje i održavanje društvenog života. Mladima su njihovi vršnjaci kinje iznimno važni i za održavanje međusobnih kontakata, kako u fizičkom, tako i u virtualnom prostoru, što za mlade ima vrlo visok značaj.

Iz svih prethodno navedenih razloga, centri za mlade pokazuju se kao društvena i obrazovna potreba za živote mladih osoba. Centri za mlade osnivaju se s ciljem djelovanja usmjerenog na mlade osobe i njihova je svrha provedba široke lepeze aktivnosti mladih i za mlade u lokalnim zajednicama, u prostorima prilagođenim mladima, ali i kreiranih od mladih osoba. Centri za mlade trebaju pružati primjer većih ulaganja u mlade (od lokalne razine, preko nacionalne, do izvan nacionalne, odnosno europske) kako bi isti imali prilike kvalitetno provoditi svoje slobodno vrijeme u javno dostupnim prostorima kroz čije će djelovanje učiti, napredovati, razvijati svoje znanje i vještine, stavove i vrijednosti.

Centri za mlade trebali bi moći odgovarati na potrebe i interese mladih te time nuditi informacije i aktivnosti iz relevantnih područja za mlade kao što su: neformalno obrazovanje, informalno obrazovanje, zapošljavanje, prava mladih,

zdravlje (fizičko, mentalno, seksualno i reproduktivno), kultura, volontiranje, umjetnost, mobilnost i socijalne politike relevantne za mlade. Razumljivo je da centri nužno ne mogu odgovoriti na sva prethodno navedena područja, no vrlo je važno da svoje djelovanje usmjeravaju na ona područja važna mladima kroz planirane aktivnosti. U konačnici, centri za mlade neizostavno trebaju biti **participativni**, **inkluzivni** i **youth friendly**.

Povezujući potrebu postojanja prostora za mlade (od fizičkih prostora do prostora za mlade u svim domenama društva) sa [Strategijom Europske unije za mlade 2019. – 2027.](#) ističe se kako je jedan, od ukupno [11 ciljeva](#) Strategije upravo i osiguranje namjernih prostora za mlade u svim područjima društva kako bi mladi imali priliku uobličiti svoje ideje i participativno sudjelovati u zajednici. Ovaj cilj, točnog naziva „**Prostor i sudjelovanje za sve**“, također navodi da je potrebno osigurati i održivo financiranje, zajedničko priznavanje i razvoj kvalitetnog rada s mladima radi jačanja organizacija mladih i njihove uloge u uključenosti, sudjelovanju i neformalnom obrazovanju. Mladi trebaju imati pristup fizičkim prostorima u lokalnim zajednicama koji će doprinijeti njihovom osobnom, kulturnom i političkom razvoju. Nadalje, prostori za mlade trebaju biti vođeni od strane mladih; prostori trebaju biti autonomni, otvoreni, sigurni, pristupačni svima i ti prostori trebaju nuditi profesionalnu potporu razvoju mladih i prilike za njihovo sudjelovanje. Neizostavno je za napomenuti, kako ovaj Cilj za mlade *prostorima za mlade* shvaća i virtualne prostore za koje smatra da trebaju biti sigurni, usmjereni mladima, pristupačni svima, nuditi pristup informacijama i uslugama te pružati prilike za sudjelovanje mladih.

Kako sama Strategija Europske unije za mlade 2019. – 2027. ima za cilj rješavanje postojećih i predstojećih izazova s kojima se mladi suočavaju diljem cijele Europe, tako i centri za mlade trebaju osiguravati sponu u rješavanju ove prepoznate potrebe mladih osoba na razini lokalne zajednice. [Europska povelja o radu s mladima na lokalnoj razini](#) u svom uvodnom dijelu također navodi važnost mjesta u kojem mladi mogu odrediti vlastiti program rada, odnosno prostor u kojem mladi mogu, zajedno sa svojim vršnjacima_kinjama, istraživati, izraziti i razvijati vlastite interese i talente te ideje za budućnost. Ovaj cilj može se i treba ispuniti kroz rad s mladima u prostorima u kojima mladi mogu dobiti poticaj i potporu za daljnje razvijanje znanja, vještina, stavova i vrijednosti koje su im potrebni kako bi dostigli puni potencijal kao pojedinci_ke i građani_ke.

Centri za mlade trebaju biti ulaganje u unapređenje položaja mladih u društvu kao mjesta od kojeg svi imaju koristi, kako mladi, tako i cijelo društvo koje teži uključenosti i društvenoj koheziji.

U skladu s prethodno rečenim, Mreža mladih Hrvatske pristupila je analizi rada i djelovanja centara za mlade u Republici Hrvatskoj¹ pri čemu je utvrđeno postojanje 16 centara za mlade u 16 gradova. Analiza praksi osnivanja i djelovanja centara prikazana je u trećem poglavlju ove publikacije, a cjelokupnoj analizi pristupilo se na osnovu strateškog usmjerenja organizacije prema centrima za mlade. Drugi, od sveukupno četiri cilja Mreže mladih Hrvatske usmjeren je na *razvijanje metode i institucije rada s mladima* što se planira postići kroz sudjelovanje u osmišljavanju i realizaciji prototipa nove generacije centara za mlade. Uz pretpostavku na kojoj se temelji djelovanje Mreže mladih Hrvatske, ali i predstojeće analize, namjera Mreže je pomoću istraživanja, kao početnog koraka, utvrditi postojeće prakse osnivanja centara za mlade u Hrvatskoj kako bi se na utemeljenim činjenicama i dokazima moglo zagovarati za donošenje standarda kvalitete, transparentnog financiranje, ali i učinkovito djelovanje centara za mlade, uz dobru nadu, u svih 555² grada i općina diljem Republike Hrvatske.

No pitanje je i zašto se Mreža mladih Hrvatske odlučila usmjeriti na centre za mlade? Odgovori leže ne samo u dugogodišnjem radu organizacije, prikupljanju informacija kroz direktan rad s članicama Mreže i rad s mladima, slušanja njihovih potreba, već i u jednom od posljednjih istraživanja kojeg je Mreža provela krajem 2020./početkom 2021. godine. **Istraživanje o prioritetima i potrebama mladih** (Orešković, K., Gambiroža Staković, V. i Tukara Komljenović J., 2022.) provedeno je u okviru Erasmus+ projekta putem online upitnika koji je bio namijenjen mladim osobama u dobi od 15. do 35. godine života. Cilj istraživanja bio je ispitati prioritete, specifične lokalne potrebe mladih i važnost uloge udruga koje rade s mladima za život mladih osoba. Rezultati istraživanja pokazali su kako su prostori za druženje (41%) prepoznati kao jedno od pet općenitih najvažnijih prioriteta i potreba mladih u Hrvatskoj. Isto shvaćanje važnosti prostora za mlade ne odstupa niti od lokalne razine specifičnih potreba mladih nastavno na pojedine regije. Mladi iz Zapadne (51,2%) i Istočne (49,6%) Hrvatske prostore za druženje smještaju na drugo mjesto od pet glavnih specifičnih prioriteta mladih, što znači kako **svaka druga mlada osoba** iskazuje potrebu za namjenskim prostorom za mlade.

¹ Analiza sadržaja je provedena internetskom pretragom u lipnju 2022. godine pretražujući (pravne) subjekte koji sebe nazivaju Centrom za mlade. Analiza sadržaja je predstavljala početnu fazu u daljnjem utvrđivanju praksi osnivanja i djelovanja centara za mlade u Republici Hrvatskoj.

² Točan broj jedinica lokalne samouprave (gradova i općina) utvrđen prema podacima Ministarstva pravosuđa i uprave.

U nešto manjem postotku, odnosno na treće mjesto po važnosti prostore za mlade smještaju mladih iz Južne (44,0%) i Sjeverne (42,0%) Hrvatske. Paralelno s isticanjem potrebe za prostorom, mladi nadalje navode kao su usluge i programi koji im najviše nedostaju na razini njihovih lokalnih zajednica upravo **organizirano druženje** (43,8%) i **neformalne edukacije/treninzi/predavanja/kreativne radionice/tribine** (39,6%).

Upravo bi Centri za mlade trebali biti ta središnja mjesta koja znaju kako odgovoriti na utvrđene, ali i sve izraženije potrebe mladih u lokalnoj zajednici u kojoj djeluju. Nadalje, preostaje odgovoriti na pitanje koliko će kvalitetno biti to rješenje i hoće li takva (društvena/socijalna) usluga biti dostupna svim mladima diljem zemlje.

2. Utvrđivanje kriterija centara za mlade i standarda kvalitete

Formalni, dogovoreni i usuglašeni popisi kriterija za osnivanje i djelovanje centara za mlade nisu posebno navedeni od strane niti jednog državnog tijela i/ili institucija, odnosno ni sam Središnji državni ured za demografiju i mlade (dalje u tekstu: SDUDM), kao nadležno tijelo za prioritete, interese i prava mladih u Republici Hrvatskoj ne propisuje uvjete za osnivanje ili (samo)proglašenje centrom za mlade. Središnji državni ured „kriterije“ (samo) navodi kroz raspisivanje javnih poziva za financiranje projekata udruga usmjerenih mladima, koji tako mogu provoditi i program centra za mlade.

Slijedom pristupanja provedbi Analize postojećih praksi i djelovanja centara za mlade u Republici Hrvatskoj, Mreža mladih Hrvatske poslala je upit SDUDM-u o postojanju kriterija i/ili standarda kvalitete za centre. Službeni odgovor navodi kako „Središnji državni ured za demografiju i mlade kriterije za djelovanje centara za mlade propisuje isključivo kroz javni poziv za prijavu projekata usmjerenih mladima za financijsku potporu iz raspoloživih sredstava dijela prihoda od igara na sreću i Državnog proračuna.“³

³ Službeni odgovor Središnjeg državnog ureda za demografiju i mlade upućen elektronskim putem 6. srpnja 2022. godine Mreži mladih Hrvatske nastavno na upit upućen 14. lipnja 2022. godine.

S obzirom na **nepostojanje jasno definiranih kriterija** ili pak standarda kvalitete za rad centara za mlade, teorijsko polazište ove analize zahtijevalo je uvid u definiranje drugih oblika prostora i programa za rad s mladima. SDUDM na svojim službenim web stranicama tako propisuje kriterije udrugama koje prijavljuju programe iz prioriternih područja financiranja javnih poziva za [Regionalne info-centre za mlade](#), za [Lokalne info centre za mlade](#), kao i za [Klubsve za mlade](#), dok su takozvani *kriteriji* za centre za mlade usko projektno vezani i shvaćeni vrlo taksativno, samo kao program udruge, te jednako bez napretka iz godine u godinu.

Pojedinačni kriteriji u kontekstu centara za mlade navedeni su od strane Središnjeg državnog ureda za demografiju i mlade i u pogledu Centara za informiranje i savjetovanje u karijeri (CISOK), odnosno nepostojanja istih u mjestima/gradovima u kojima udruge ili druga pravna tijela namjeravaju prijaviti projektne prijedloge usmjerene na mlade u NEET statusu. U cilju izgradnje sustava podrške mladima koji će osigurati brzu aktivaciju na tržištu rada i olakšati prijelaz iz obrazovanja na posao, identificirana su četiri glavna smjera djelovanja centara za mlade kao *zamjena* za CISOK:

- pružiti podršku mladima ka lakšem zapošljavanju,
- omogućiti obrazovanje za stjecanje ili nadogradnju kvalifikacija,
- omogućiti naukovanje i pripravništvo,
- osigurati podršku samozapošljavanju i ulasku u poduzetništvo.

Regionalni info-centri za mlade prema zadanim kriterijima bi trebali zadovoljiti pojedine tehničke kriterije (primjerice rad od najmanje 40 sati tjedno, web stranica i slično) te programske (pružanje usluga kao što su informiranje i savjetovanje, promoviranje Garancije za mlade i slično). Nadalje, Lokalni info centri za mlade, jednako kao i regionalni moraju zadovoljiti navedene tehničke kriterije, ali i minimalne kriterije od najmanje 3 područja od interesa mladih (primjerice pružanje usluga informiranja i savjetovanja mladih iz područja obrazovanja i informatizacije, zdravstvene zaštite i reproduktivnog zdravlja, socijalnih politika, aktivnog sudjelovanja mladih u društvu i slično).

Lokalni info centri za mlade jednako kao i regionalni info-centri za mlade, prema zadanim kriterijima trebali bi zadovoljavati element pružanja usluge na području jedne ili više jedinica lokalne samouprave, kao i pružanje usluge informiranja mladih bez naknade, najmanje 40 sati tjedno (a prema potrebi uključujući i vikende). Pojedini tehnički kriteriji su jednaki kao i kod prethodno navedenog entiteta, odnosno posjedovanje web stranice, zaposlenje voditelja *ice*, prikupljanje i distribuiranje informacija od interesa za mlade od mjerodavnih sudionika u zajednici. Dodatni, uvjetovani kriterij

za dobivanje titule lokalnog info centra za mlade je i obaveza voditelja_ice da sudjeluje na edukacijama/treninzima koje organiziraju Regionalni info-centri za mlade prema standardima Europske agencije za informiranje i savjetovanje mladih [ERYICA](#).

Ni kod jednog ni kod drugog entiteta *nije uključena preporuka usmjerena na aktivno uključivanje mladih u (su)kreiranje programa i aktivnosti* usmjerenih njima. Jednako tako nije navedena uputa prikupljanja informacija od mladih kako bi se dobio uvid u njihove interese i potrebe.

Za razliku od regionalnih i lokalnih info-centara za mlade, kriteriji usmjereni na **klubove za mlade** navode da veći dio programa trebaju kreirati i provoditi mladi za mlade, program kluba treba biti usmjeren na neformalno obrazovanje, pružati potporu razvoju volonterskih aktivnosti mladih, kao i pružati mladima mogućnost za vlastitu organizaciju slobodnog vremena. Navedeno pokazuje **jedini** primjer aktivnog uključivanja mladih i (su)vođenja prostora i kreiranja aktivnosti na osnovu povratnih informacija od samih mladih osoba.

No, sve navedeno je postavljeno i shvaćeno u kontekstu projekata i projektnog vođenja i regionalnih, i lokalnih info centara za mlade, kao i klubova za mlade, čime je izostavljena institucionalna financijska podrška programima važnima za mlade i njihov kvalitetan socijalni razvoj.

Upravo prikazani pregled kriterija za udruge koje prijavljuju programe iz prioriternih područja financiranja javnih poziva za rad s mladima i za mlade posebice kroz regionalne i lokalne info centre za mlade prikazuje lepezu tehničkih i logističkih elemenata, izostavljajući uključivanje kriterija participativnog i inkluzivnog uključivanja mladih u (su)kreiranje programa i aktivnosti namijenjenih mladima; te još više izostavljajući druge standarde kvalitete koje bi udruge prijavitelji na natječajne trebale zadovoljavati u radu s mladima i za mlade. Jednako tako ne postoji sustav provjere kvalitete rada, evaluacije rada ili pak pružanja podrške u radu.

Kao što je u početnom dijelu rečeno te potvrđeno od SDUDM-a, kriteriji namijenjeni centrima za mlade definirani su isključivo projektno, odnosno na službenim web stranicama nisu niti istaknuti (za razliku od regionalnih, lokalnih te klubova za mlade).

Tako Središnji državni ured za demografiju i mlade u svom posljednjem javnom pozivu za [2022. godinu](#) namijenjenom udrugama, centre za mlade definira na sljedeći način:

„Centar za mlade je multifunkcionalan, javno dostupan prostor u kojem se provode raznovrsne kontinuirane i strukturirane usluge, programi i aktivnosti rada s mladima koje se temelje na potrebama mladih u lokalnoj zajednici.“

Za potrebe javnog poziva se nadalje definiraju kriteriji koje projektni prijedlozi udruga moraju zadovoljavati, odnosno navodi se da Centri za mlade moraju zadovoljiti sljedeće:

- osiguravaju prostor za provedbu usluga, programa i aktivnosti (minimalno 80 metara kvadratnih),
- imaju voditelja ili odgovornu osobu za upravljanje radom centra za mlade (prednost je ako je osoba u dobi od 15 do 30 godina),
- pružaju usluge savjetovanja i informiranja, provode programe neformalnog obrazovanja koje vode stjecanju relevantnih znanja, vještina i stavova kod mladih (npr. treninzi na temu ljudskih prava, rješavanja sukoba, tečajevi stranih jezika, samoobrane, sigurnosti na internetu i slično),
- provode aktivnosti organizacije slobodnog vremena,
- provode aktivnosti usmjerene podršci inicijativama mladih u zajednici,
- provode aktivnosti usmjerene stjecanju vještina i znanja koja pridonose konkurentnosti mladih na tržištu rada,
- ostvaruje suradnju s lokalnom samoupravom, bilo osiguravanjem prostora centra za mlade bez naknade, bilo sufinanciranjem aktivnosti centra za mlade ili na neki drugi način,
- kontinuirano surađuju s mladima te udrugama mladih i za mlade u svrhu podizanja kvalitete života mladih na području djelovanja,
- promoviraju Garanciju za mlade te pružaju usluge informiranja i savjetovanja vezano za provedbu Garancije za mlade,
- promoviraju informacijski alat Europske komisije Youth Wiki kojim se na jednostavan i koherentan način prikupljaju podaci o nacionalnim politikama za mlade te pružaju uslugu informiranja o postojanju Youth Wiki-ja i potiču na njegovo korištenje,
- provode aktivnosti usmjerene provedbi Dijaloga EU-a s mladima na lokalnoj razini.

Problematičnost s prikazanim kriterijima je što su oni usko projektno vezani, promjenjivi s vremenom bez posebnih pojašnjenja zašto su pojedini kriteriji izbačeni ili dodani, nema ustanovljenog sustava kvalitete te se radi o taksativnim kriterijima koji ne predstavljaju standard kvalitete rada s mladima i za mlade kroz vrlo kratak period provedbe projekta (najčešće na 12 mjeseci). Analizirajući javne pozive za prijavu projekata usmjerenih mladima unatrag četiri godine (2019.-2022.) primjetno je kako se programi centara za mlade nalaze unutar prioritarnog područja *Savjetovanje i informiranje mladih, organizacija slobodnog vremena mladih i podrška inicijativama mladih u zajednici*. Tako je ignorirana šira lepeza usluga koje centri za mlade mogu pružati mladima, a koje su iskazane kao potreba mladih - od aktivnog sudjelovanja mladih u zajednici, preko rada na povećanju znanja i vještina, do organiziranja volontiranja i mobilnosti, samo kao nekih od programa i aktivnosti koje centri za mlade mogu pružati.

Jednako tako kao i za prethodno istaknute klubove za mlade, prikazani kriteriji centara za mlade ne propisuju nužnost kontinuiranog participativnog i inkluzivnog uključivanja mladih u kreiranje programa i aktivnosti za mlade u centru te time uvelike ovise o (samo)volji upravljačke strukture samog centra. Iako su prisutni te poznati pozitivni primjeri aktivnog uključivanja mladih u (su)kreiranje, ostaje bojazan da određen dio centara za mlade ne prakticira ovaj važan element uključivanja mladih.

Nastavno na praksu osnivanja centara za mlade u Republici Hrvatskoj, naša analiza postojećih praksi osnivanja i djelovanja centara za mlade, kao i elektronska potraga za istima⁴, ilustriraju tri primjera, odnosno tri načina osnivanja:

1. osnivanje udruge mladih ili udruge za mlade koja se naziva *Centar za mlade*;
2. osnivanje *Centra za mlade* kao programa od strane već postojeće udruge mladih ili udruge za mlade kroz provedbu projekta financiranog od strane različitog(ih) donatora;
3. osnivanje *Centra za mlade* kroz javno-civilno partnerstvo gdje (najčešće) jedinica lokalne/regionalne samouprave osigurava prostor i poziva udruhu/udruge putem javnog poziva za dodjelu financijske potpore za program centra za mlade grada ili županije.

⁴ Službeni popis centara za mlade u Republici Hrvatskoj nije kreiran i javno dostupan od niti jednog državnog tijela ili institucije.

Osnovane udruge koje se nazivaju centrom za mlade u opisima svog djelovanja navode kako su usmjerene na poticanje mladih na aktivno sudjelovanje u društvenom i političkom životu, provode aktivnosti i programe usmjerene mladima, no isto tako su usmjerene i na druge ciljane skupine koje nisu isključivo mlade osobe (djeca, osobe starije životne dobi i slično). Centri za mlade osnovani kao posebno područje djelovanja već postojeće udruge provode se kao programi vrlo često u ograničenom vremenskom periodu trajanja financiranog projekta (projekata) te nakon završetka ili nemogućnosti nastavka osiguravanja financijskih sredstava za daljnje aktivno djelovanje centra za mlade isti se susreću sa sudbinom prisilnog mirovanja ili potpunog zatvaranja, odnosno „gašenja“ ovog programa udruge. Isti scenarij prisutan je i kod javno-civilnog partnerstva koje ovisi o financijskoj potpori i infrastrukturnoj podršci udruzi/udrugama koje vode centar za mlade.

Prethodno rečeno nije izuzetak u općenitoj nestabilnosti provedbe i drugih programa za mlade koji u realnosti civilnoga sektora uvelike ovisi o projektnom financiranju bez usustavljene trajne institucionalne podrške djelovanju udruga.

Javni pozivi za financijske potpore pojedine općine, grada ili županije za prijavu programa centra za mlade osim tehničkih i logističkih elemenata znaju ponuditi i određene kriterije koji uključuju pružanje usluga namijenjenih mladima u zajednici kroz aktivnosti kao što su primjerice⁵:

- poticanje i organiziranje volontiranja mladih;
- neformalne edukacije i promocije cjeloživotnog učenja;
- vršnjačka edukacije, prevencija vršnjačkog nasilja;
- prevencija ovisnosti;
- prevencija neprihvatljivog ponašanja;
- aktivnosti očuvanja okoliša i održivog razvoja.

Analizirajući praksu osnivanja i djelovanja centara za mlade na razini Europske unije primjetan je više usustavljen i jasniji način postavljanja kriterija za razliku od Republike Hrvatske. Tako na europskoj razini, centri za mlade koji žele postati kandidati šire zajednice centara za mlade odobrenih od strane Vijeća Europe, kao i javna tijela koja žele razviti centar za mlade, moraju steći **oznaku kvalitete** prema kriterijima prihvatljivosti.

⁵ Primjer za ilustraciju: [Javni poziv za dodjelu trogodišnje financijske potpore za program centra za mlade Krapinsko-zagorske županije](#), 12.03.2019. godina. Republika Hrvatska, Krapinsko-zagorska županija, Župan.

Europski upravni odbor za mlade (engl. European Steering Committee for Youth) pri Vijeću Europe uspostavio je jasne kriterije prihvatljivosti i standarde kvalitete za osnivanje centara za mlade i dobivanje oznake kvalitete centra za mlade („[Oznaka kvalitete Vijeća Europe za centre za mlade](#)“). Centri kandidati i javna tijela koja na europskoj razini žele razviti centar za mlade moraju se voditi posebnim vodičem i njegovim kriterijima koji su u skladu sa standardima Vijeća Europe.

Prije nego što se bilo koji centar za mlade uzme u obzir za ocjenjivanje, potrebno je ispuniti početnih **pet kriterija prihvatljivosti** koji nalažu da Centar mora:

1. služiti sektoru mladih i mladima;
2. promicati međunarodnu suradnju unutar sektora mladih;
3. imati jasan mandat javnih tijela;
4. imati interno obrazovno osoblje koje radi na provedbi aktivnosti;
5. imaju i radne i smještajne kapacitete.

Kao potporu, Vijeće Europe može centru kandidatu pružiti stručne doprinose u vezi s konceptualnim i praktičnim razvojem politike prema mladima i rada s mladima te konkretne savjete o razvoju infrastrukturne, upravljačke, administrativne i obrazovne kvalitete centara za mlade čiji glavna misija mora biti vrijednosno obrazovanje mladih.

Tek pošto je prvih pet kriterija prihvatljivosti ispunjeno, centar nadalje mora ispuniti i dodatnih deset kriterija (sveukupno petnaest) s definiranim pokazateljima. Potom se ocjenjuje u kojoj mjeri centar kandidat ispunjava zadane standarde i zadovoljava li pravila za dobivanje *Oznake kvalitete centra za mlade*.

Preostalih deset kriteriji su:

6. Centar nudi tolerantno i sigurno radno okruženje poštujući različitosti i ljudsko dostojanstvo;
7. Centar nudi odgovarajuće uvjete rada za aktivnosti sektora mladih;
8. Centar pruža minimalnu infrastrukturu prikladnu za međunarodne aktivnosti s različitim skupinama sudionika_ca;
9. Centar doprinosi razvoju kvalitete rada s mladima;
10. Centar osigurava uključivanje mladih, udruga i inicijativa mladih u razvoj aktivnosti i programa za mlade;
11. Centar doprinosi usmjeravanju politika za mlade;

12. Centar promiče vrijednosti Vijeća Europe;
13. Centar promovira programe Vijeća Europe;
14. Centar ima transparentne financijske procedure i kontrolne mehanizme;
15. Centar je usmjeren na usluge i korisnike_ ce njegovih usluga.

Posebno ističemo kriterij broj 10. koji naglašava sljedeće pokazatelje:

1. Centar uzima u obzir situaciju i brige mladih osoba u razvoj svog programa;
2. Centar je saveznik civilnog sektora mladih u zagovaranju kod donositelja odluka da isti uzimaju u obzir stajalište i brige mladih osoba prilikom izrade i provedbe različitih politika;
3. Centar se poziva na stručnost udruga mladih, inicijativa i struktura koje imaju relevantne i specifične kompetencije za obogaćivanje određenih aktivnosti, te ih uzima u obzir kao konzultante;
4. Centar u suradnji s mladima, udrugama mladih, inicijativama i strukturama razvija ključne aktivnosti i najbolje prakse na participativan način.

Osim postojećih kriterija i standarda kvalitete koje centri za mlade ili javna tijela moraju ostvariti, uspostavljen je i **mehanizam kontrole** u svrhu redovnog obnavljanja dobivene *Oznake kvalitete centra za mlade* svake tri godine.

Zaključno je važno naglasiti kako Europski upravni odbor za mlade u svojim kriterijima jasno naglašava pojedine elemente važne za mlade te u radu s mladima. Stvaranje aktivnog građanstva, obrazovanje za ljudska prava, neformalno obrazovanje, informalno učenje, obrazovanje za interkulturalizam, profesionalizacija radnika_ ca s mladima, stvaranje društvene kohezije, participacije mladih u kreiranju programa i aktivnosti za mlade su **ključni temelji za djelovanje centara za mlade**.

Prikazani kriteriji Oznake kvalitete Vijeća Europe za centre za mlade navode jasnih 15 kriterija s još više jasnim pokazateljima kojima bi centri za mlade u Republici Hrvatskoj trebali težiti pri uspostavi što više istih ili sličnih formalnih kriterija za osnivanje, ali i za uspostavu standardna kvalitete za djelovanje kroz rad s mladima i za mlade. Razvijeni kriteriji i standardi kvalitete bi trebali biti formalizirani u suradnji mladih osoba, udruga mladih i za mlade te državnih institucija - upravo ovim redoslijedom.

3. Analiza postojećih praksi i djelovanja centara za mlade u Republici Hrvatskoj

CILJEVI I SVRHA ISTRAŽIVANJA

Ciljevi Analize postojećih praksi i djelovanja centara za mlade proizašli su iz potrebe za utvrđivanjem konkretnog broja centara za mlade koji aktivno djeluju i direktno rade s mladima u Republici Hrvatskoj, te za pružanjem pregleda definiranja opsega i načina djelovanja centara za mlade.

S obzirom na trenutni broj centara za mlade u Republici Hrvatskoj, kao i različite najave otvaranja novih (primjerice u Šibeniku, Rovinju i Zadru), prvi je cilj ove analize utvrđivanje postojećeg stanja djelovanja trenutno aktivnih centara za mlade. Kako je prethodno u tekstu istaknuto, specifičnih i opće dogovorenih/prihvaćenih kriterija što čini kvalitetnim centar za mlade u Hrvatskoj još uvijek nema. Stoga je drugi cilj analize dobiti uvid u postojeće prakse osnivanja i djelovanja centara za mlade kako bi se pronašli (zajednički) standardi kvalitete rada centara.

Upravo iz postavljenih ciljeva proizlazi i svrha cjelokupne analize kroz njezin kvalitativni i kvantitativni dio provedbe istraživanja. Svrha analize je utvrditi djelovanje centara za mlade te koje kriterije sami centri prepoznaju kao standardima kvalitete koje bi isti trebali ispunjavati.

RAZLOZI ZAŠTO SMO PRISTUPILI ANALIZI

Prema našem saznanju te online pretraživanjem javno dostupne literature, u Republici Hrvatskoj ne postoje istraživanja koja tematiziraju centre za mlade. Jednako tako zbog saznanja o pokretanju centara za mlade kao projekta (jednogodišnjeg ili višegodišnjeg), ali i mogućih zatvaranja centara za mlade po završetku projekta, namjera analize je bila kroz direktne kontakte s centrima za mlade utvrditi njihov točan broj – odnosno, točan broj *aktivnih* centara koji djeluju i provode aktivnosti s mladima, nazivaju se „centrom za mlade“ ili imaju program „centar za mlade“.

S ciljem socijalnog uključivanja mladih te s namjerom poboljšanja kvalitete njihova života, određen broj gradova nudi mladima mjesto za okupljanje, besplatne radionice, predavanja, edukacije i slične usluge, a zovu se *Centrom za mlade*. Iz tog razloga jedan od povoda provedbe ove analize je i utvrditi kakve su usluge koje se nude mladima, na koji način se one kreiraju (u suradnji s mladima ili bez njih) te kako funkcioniraju ta mjesta (načini održivosti).

3.1. Metodologija analize

Analiza postojećih praksi i djelovanja centara za mlade u Republici Hrvatskoj uključivala je kvantitativni i kvalitativni dio istraživanja nakon teorijskog pregleda kriterija djelovanja centara za mlade projektno (za Hrvatsku) te programsko usmjerenih (Europski upravni odbor za mlade). Prije same provedbe sveukupne analize, početni korak bio je usmjeren na utvrđivanje točnog broja centara za mlade te kreiranje popisa istih, odnosno detektiranje onih prostora namijenjenih mladima koji se nazivaju *Centar za mlade* (bilo da su udruga, javno-civilno partnerstvo ili program neke udruge). Internetskim istraživanjem provedenom u lipnju 2022. godine prikupljene su informacije i podaci koristeći ključan termin „centar za mlade“. Konačni popis centara koji su analizirani morali su u svom nazivu imati „centar za mlade“ te u opisu svog djelovanja/programa navoditi usmjerenost svog djelovanja na mlade.

Kreirani popis centara za mlade definiran je kao **istraživana populacija** te je sljedeći korak uključivao kontaktiranje istih i utvrđivanje njihovog aktivnog djelovanja. Od 16 centara svega se s jednim centrom za mlade (grad Novska) nije uspjelo stupiti u kontakt. Konačno je kreirani online upitnik poslan na e-mail adrese **15 centara za mlade** koji su činili namjerni prigodni uzorak.

Kvantitativni dio analize uključivao je upitnik „Postojeće prakse osnivanja i djelovanja centara za mlade u Republici Hrvatskoj“. Upitnik je kreiran od strane tima Mreže mladih Hrvatske te je proveden putem online platforme Survey Monkey tijekom lipnja i srpnja 2022. godine. Istraživački tim sastavljen je od magistre sociologije te magistra politologije.

Ukupno 15 centara za mlade je kontaktirano i isti su pozvani da poslanu poveznicu za online upitnik ispuni samo jedna osoba – ili voditelj_ica centra ili najodgovornija osoba za upravljanje radom centra za mlade. Bez obzira na prethodno kontaktiranje i usmene informacije, ispunjavanje upitnika bilo je dobrovoljno te je za njegovo ispunjavanje trebalo izdvojiti u prosjeku oko 30 minuta vremena. Upitnik je bio kreiran da bi bio anoniman i ukoliko osoba ne bi navela puni naziv vlastitog centra (ili druge informacije koje mogu povezati odgovor s pojedinačnim centrom) ni na koji način se objedinjeni rezultati analize neće moći povezati s pojedinačnim centrom za mlade. Konačno je upitniku pristupilo 13 osoba od kojih je **11 osoba** upitnik ispunilo do kraja. Obrada podataka je izvršena na 11 ispunjenih upitnika jer je 12. upitnik ispunjen svega u iznosu od 30%, a 13. još i u manjem postotku.

U provedenom dijelu kvantitativnog istraživanja korišten je instrument koji se sastojao od tri dijela sljedećeg redosljeda: *Socio-demografski podaci o ispitaniku_ci*, *Rad s mladima u centru za mlade*, *Općeniti podaci o centru za mlade*. Sva tri dijela upitnika nastala su kao samostalni i autorski rad istraživačkog tima Mreže mladih Hrvatske te su posebno osmišljena za potrebe ovog istraživanja. Pitanja su formulirana da nude odabir jednog ili više ponuđenih odgovora, dok su pojedini dijelovi upitnika uključivali i skale Likertova tipa (ordinalne ljestvice procjene stupnja učestalosti) te otvorena pitanja.

S obzirom da je analiza uključivala potrebu za provedbom i kvalitativnog istraživanja, u posljednjem pitanju upitnika ponuđena je mogućnost za iskaz interesa za daljnje uključenje sudjelujući u intervjuima. Sveukupno je 6 centara (7 osoba) za mlade iskazalo interes za sudjelovanje u kvalitativnom dijelu istraživanja.

U drugom dijelu analize postojećih praksi i djelovanja centara za mlade tim Mreže mladih Hrvatske odlučio se za provedbu polustrukturiranih intervjuja. S obzirom da udruga po prvi puta provodi istraživanje ovog tipa, o centrima za mlade nisu utvrđena dostupna istraživanja u Hrvatskoj te je analiza u jednu ruku pionirskog karaktera, tim Mreže odlučio se za ovaj tip intervjuja kako bi imali e mogućnost odstupanja od strogo formuliranih pitanja. Unaprijed je definirana tematika koja je obuhvaćena razgovorom, kao i osnovna pitanja za intervju. Centralni fokus intervjuja bio je usmjeren na propitivanje i utvrđivanje standarda kvalitete za centre za mlade.

Polustrukturirani intervjui provedeni su dobrovoljno⁶ i individualno tijekom rujna 2022. godine online putem s osobom koja je najviše odgovorna za upravljanje centrom za mlade i/ili s osobom koja radi s mladima u centru. Intervjui su u prosjeku trajali oko 45 minuta i bili su snimani uz prethodna odobrenja intervjuiranih osoba. Intervjui su preslušani te su nakon razgovora kreirani sažeci odgovora. Odgovori osoba su anonimni osim ako osoba sama nije htjela drugačije, odnosno navodila informacije koje otkrivaju njezin ili identitet centra. Ukupno je provedeno 7 intervjuja koji su obrađeni te je na kreiranim sažecima izvršena obrada podataka.

⁶ Primjer Informiranog pristanka dostupan je u Prilozima.

ORGANIČENJA ANALIZE

Ograničenja provedene analize za početak počiva na malom uzorku koji je kreiran jedino⁷ na osnovu online pretraživanja centara za mlade čime je moglo doći do pogreške i izostaviti pojedini centar bez obzira na sva nastojanja da se istraže i obuhvate sva postojeća u Republici Hrvatskoj. Namjerno uzorkovanje, kao jedan od čestih načina prikupljanja ispitanika_{ca}, olakšalo je prikupljanje podataka za analizu koju Mreža mladih Hrvatske po prvi puta ciljano provodi. Dodatno je primjetan i mali broj centara za mlade/osoba koje su sudjelovale u provedbi polustrukturiranih intervjua. Iako je polovica istraživanog uzorka sudjelovala u drugom dijelu analize, čime je pružila uvid u načine djelovanja i definiranja standarda kvalitete centara za mlade, ovo i dalje predstavlja mali broj ispitanika_{ca} i ograničenje provedene analize.

Nadalje, provedenoj analizi i tumačenje podataka predstavlja određena ograničenja jer druga ista ili slična istraživanja nisu dostupna, a čime bi se pružila mogućnost usporedbe podataka. Također je neizostavno za istaknuti da je djelomično korištena utemeljena teorija (engl. grounded theory) u analizi podataka kvalitativnog dijela istraživanja. Utemeljena teorija korištena je zbog svoje specifičnosti izvođenja teorije iz prikupljenih podataka, odnosno *odozdo*, iz empirije, čime se željelo *ab ovo* utvrditi koje elemente ispitane osobe ističu kao važne standarde kvalitete. No zbog ograničenog broja osoba koje su pristale sudjelovati u kvalitativnom dijelu istraživanja, konstantna komparativna analiza prikupljenih podataka nije mogla biti zadovoljena jer je prestanak prikupljanja podataka bio uvjetovan osobama koje su unaprijed pristale sudjelovati u istraživanju, a ne dolaskom do „zasićenja“ teorije u ponavljanju kategorija. Zaključno se ističe kako su korišteni samo neki od elemenata metode utemeljene teorije koji također predstavljaju određeno ograničenje ove analize.

Snaga analize postojećih praksi i djelovanja centara za mlade u Republici Hrvatskoj leži upravo u pionirskom momentu te svakako predstavlja temelj za buduća istraživanja i daljnja praćenja razvoja standarda kvalitete centara za mlade. Glavna prednost provedene analize je što je ista novitet i daje uvid u do sada (nedovoljno) neistražen dio zajednice prakse rada s mladima. Razvojem upitnika uspješno se postavio širok spektar elemenata i tema koji proizlaze iz literature koja je pružila pregled različitih standarda kvalitete prostora za mlade, stoga sam upitnik može poslužiti za ponavljanje budućih istraživanja.

⁷ Moguće je djelovanje i drugih centara za mlade, no jednako tako je upitno taj ili ti isti centri ispunjavaju svoju svrhu ako je nemoguće pronaći online informacije o njemu ili njima.

Mreža mladih Hrvatske, kao nacionalno vijeće mladih i punopravna članica Europskog foruma mladih, strateški se odlučila usmjeriti na istraživanje načina djelovanja centara za mlade, ali i daljnjem praćenju njihova rada i metoda (ne)uključivanja mladih u kreiranje i razvoj programa. Namjera je Mreže doprinijeti razvoju kriterija te uspostavi standarda kvalitete kako bi centri za mlade zaista odgovarali na stvarne potrebe i interese mladih, da prostorno odgovaraju mladima, pružaju osjećaj sigurnosti za sve skupine mladih, kao i da svojim ljudstvom kvalitetno mogu pružati različite usluge mladima te biti most između donositelja odluka i mladih u lokalnoj zajednici.

3.2. Centri za mlade u Republici Hrvatskoj

Na osnovu internetskog pretraživanja informacija i podataka korištenjem termina „centar za mlade“ utvrđeno je aktivno funkcioniranje 15 centara za mlade (od prvotnih 16). U istraživanje ciljano nisu uključeni centri koji svojim nazivima i opisu djelokruga rada objedinjuju djecu i mlade; djecu, obitelj i mlade; ili djecu, mlade i kulturu (primjerice *centar za djecu i mlade*). Namjera je bila provesti istraživanje s centrima koji su isključivo usmjereni na ciljanu skupinu *mladi*, a ne paralelno i na kulturu i djecu. Vodeći se ovim pravilom, utvrđena je podjela centara za mlade prema tri kategorije:

1. udruge mladih ili udruge za mlade koja se naziva Centar za mlade;
2. Centra za mlade kao program vođen od strane već postojeće udruge mladih ili udruge za mlade;
3. Centra za mlade djeluje kroz javno-civilno partnerstvo gdje (najčešće) jedinica lokalne/regionalne samouprave osigurava prostor i poziva udruge putem javnog poziva za prijavu za dodjelu financijske potpore programu centra za mlade.

Tablica 1. Popis utvrđenih centara za mlade u Republici Hrvatskoj

Rbi.	Naziv	Grad	Aktivan – neaktivan/ nepoznato	Način osnivanja
1	Centar za mlade grada Zagreba	Zagreb	Aktivan	Program udruge
2	Centar za mlade Novska	Novska	Nepoznato	Program udruge
3	Centar za mlade Daruvar	Daruvar	Aktivan	Program udruge
4	Centar za mlade Grabrik	Karlovac	Aktivan	Javno-civilno partnerstvo
5	Centar za mlade Križevci	Križevci	Aktivan	Udruga
6	Libero - Centar za mlade Pakrac	Pakrac	Aktivan	Javno-civilno partnerstvo
7	Centar za mlade grada Vinkovaca	Vinkovci	Aktivan	Program udruge
8	Centar za mlade Dubrovnik	Dubrovnik	Aktivan	Javno-civilno partnerstvo
9	Centar za mlade grada Varaždina	Varaždin	Aktivan	Program udruge
10	Centar za mlade Zaprešić	Zaprešić	Aktivan	Program udruge
11	Centar za mlade	Zabok	Aktivan	Program udruge
12	Centar za mlade Poreč	Poreč	Aktivan	Javno-civilno partnerstvo
13	Centar za mlade Alarm Pazin	Pazin	Aktivan	Udruga
14	Bunker - Centar za mlade	Samobor	Aktivan	Javno-civilno partnerstvo
15	Centar za mlade Dalj	Dalj	Aktivan	Udruga
16	Centar za mlade Riječke nadbiskupije „Bl. Miroslav Bulešić“	Trsat	Aktivan	Udruga

Konačni popis utvrđenih centara za mlade uključuje šesnaest (16) centara koji su u najvećem broju slučajeva osnovani kao posebni program udruge, u manjem broju od strane gradova u javno-civilnom partnerstvu, dok se nekoliko udruge mladih ili za mlade naziva *Centrom za mlade*.

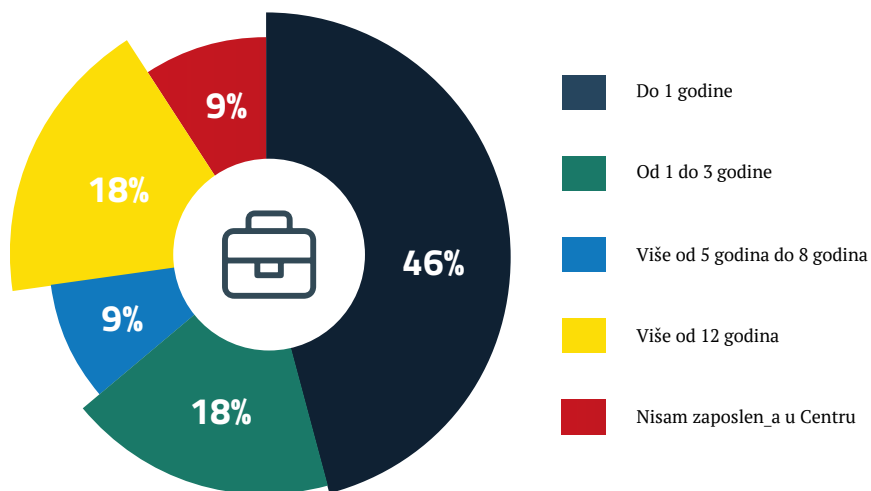
3.3. Socio-demografski podaci ispitanika_ca

Kvantitativno istraživanje provedeno je na uzorku od 11 osoba (predstavnik_a centara za mlade) od kojih 81,8 posto čine osobe ženskog roda, a 18,2 posto muškog roda. Ispitanici_ce su u dobi raspona od 22 do 53 godine. Najviše je ispitanika_ca u dobi od 26 do 30 godina (36,4%), a najmanje u dobi od 31 do 35 godina (9,1%), dok je prosjek godina ispitanika_ca 32,9 godina. Svega dvije osobe su starije od 45 godina. Gledajući najviši završeni stupanj obrazovanja ispitanika_ca, 72,7 posto ima titulu magistra_magistre ili ekvivalentnu, dok 18,2 posto ima završenu srednju školu, a 9,1 posto titulu prvostupnika_ce ili ekvivalentnu.

Malo više od polovici ispitanika_ca prihodi (plaće) nisu financirane iz programa centra za mlade (54,5%), dok su ostatku ispitanika_ca (45,4%) financirane. Od ukupno pet ispitanika_ca, čiji su prihodi financirani, dvoje ima rad na ugovor na neodređeno vrijeme u punom radnom vremenu, a troje u punom radnom vremenu radi na ugovor na određeno vrijeme.

Najviše je ispitanika_ca koji su od 1 do 3 godine (63,6%) na upravljačkoj poziciji centra za mlade (voditelj_ica ili najodgovornija osoba za upravljanje radnom centrom), a više od 12 godina su dvoje ispitanika_ca (18,2%) na poziciji voditelj_ica ili najodgovornije osobe.

Grafički prikaz 1. Radni vijek na poziciji voditelja_ice/najodgovornije osobe za upravljanje radom centra za mlade

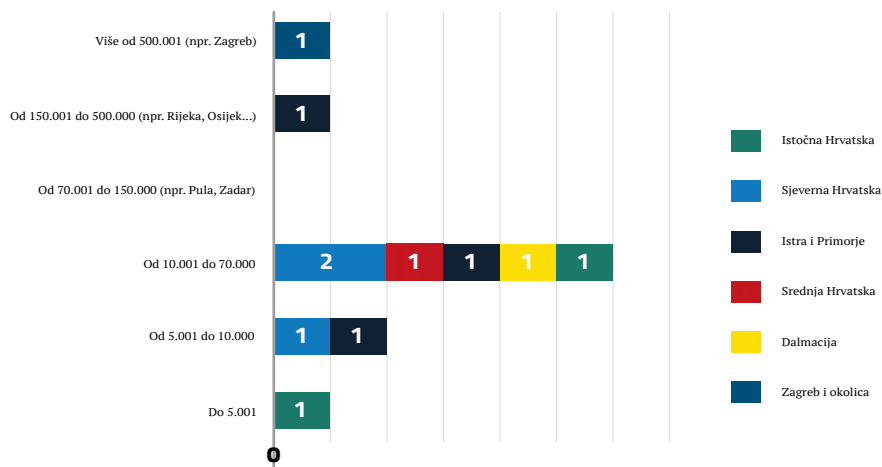

Kvalitativni dio istraživanja je, kako smo i ranije spomenuli, proveden kroz polustrukturirane intervjue s ukupno 7 ispitanica čija je prosječna dob bila nešto više od 34 godine. Većina ispitanica (N= 4) bile su najodgovornije osobe zadužene za funkcioniranje i održavanje Centra za mlade, a ostale (N= 3) bile su radnice s mladima u Centru za mlade. Ispitanice u prosjeku imaju 5 godina radnog staža, dok centri za mlade prosječno djeluju 6 godina.

3.4. Prakse osnivanja i koordiniranja centara za mlade

Nastavno na **regiju** u kojoj se nalaze centri za mlade, najveći broj centara koji su sudjelovali u istraživanju dolazi iz Sjeverne Hrvatske (N=3, 27,7%) i iz Iste i Primorja (N=3, 27,7%), te je jednako tako najviše centara smješteno u mjestima veličine od 10.001 do 70.000 stanovnika (N=6, 54,5%). Po jedan centar za mlade je iz Srednje Hrvatske i Dalmacije iz veličine mjesta od 10.001 do 70.000 stanovnika_ca. Dva centra za mlade se nalaze u Istočnoj Hrvatskoj (18.2%), pri čemu je jedan u mjestu veličine do 5.000 stanovnika_ca, a drugi iz mjesta od 10.0001 do 70.000 stanovnika_ca. I posljednji centar za mlade dolazi iz regije Zagreba i okolice, veličine mjesta prema broju stanovnika_ca većem od 500.001 osoba. Detaljnija raspodjela je vidljiva u Grafičkom prikazu 2.

Grafički prikaz 2. Prikaz centara za mlade prema regionalnoj podjeli i veličini mjesta prema broju stanovnika_ca

U većini je slučajeva **grad/općina** osnivač centra za mlade (N=4, 36,3%), a potom slijedi **udruga** (*centar za mlade je program matične udruge*) kao osnivač (N=3, 27,3%). U 18,2 posto (N=2) slučajeva centar za mlade istoimena je **udruga**, dok je jedan centar za mlade osnovala **druga udruga** i jedan je osnovan od strane **vjerske organizacije**.

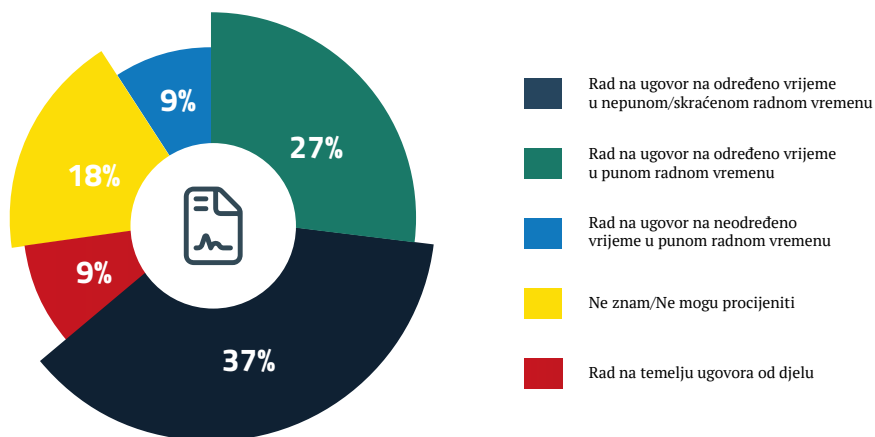
Od ispitivanih centara za mlade 3 djeluje više od 10 godina (27,3%), 3 u periodu od 4 do 6 godina (27,3%), 2 u periodu od 1 do 3 godine (18,2%) i 2 manje od godine dana (18,2%). Samo 1 (9,1%) centar djeluje dulje od 7 do maksimalno 10 godina. Može se zaključiti kako od ispitanih centara za mlade ukupno njih 63,7 posto ih djeluje manje od 6 godina te su novijeg datuma osnivanja⁸.

Centri za mlade u velikoj većini slučajeva imaju **zaposleno** od 1 do 5 osoba (81,8%) na način da su im **radni odnosi** većinski regulirani ili radom na ugovor na određeno vrijeme u nepunom/skraćenom radnom vremenu (N=4, 36,3%) ili pak radom na ugovor na određeno vrijeme u punom radnom vremenu (N=3, 27,3%). Ovaj podatak pokazuje nestabilnost zaposlenja osoba odgovornih za vođenje i rad centra za mlade, ali ga je nužno uzeti u obzir nastavno na kontekst da više od polovica centara za mlade djeluje manje od 6 godina te se financira projektno.

Svega jedan (9,1%) centar ima zaposleno između 6 do 10 osoba, i u jednom (9,1%) centru za mlade nema zaposlenih osoba. Zanimljiv je podatak da dvoje (18,2%) ispitanika_ca ne može procijeniti na koji način su regulirani radni odnosi zaposlenih osoba u njihovom centru za mlade. Po jedna osoba navodi kako su im radni odnosi regulirani radom na neodređeno vrijeme u punom radnom vremenu (9,1%) te radom na temelju ugovora o djelu (9,1%). Svaka treća zaposlena osoba je **društvene struke** (72,7%), a svaka peta je **humanističke**. Svega 1 od 10 osoba je **teološke struke** (9,1%). Iz navedenog se zaključuje kako je 90,9 posto ispitanika_ca društveno-humanističkog usmjerenja.

⁸ Detaljan prikaz u poglavlju 8. Tablični prikazi u tablici Radni vijek centra za mlade.

Grafički prikaz 3. Regulacija radnih odnosa zaposlenika_ca centra za mlade

Nastavno na **osiguravanje dodatnog usavršavanja i edukacije za zaposlenike_ce centara za mlade** (npr. upućivanje osobe na edukacije kod drugih udruga, pučkih učilišta, plaćanje edukacija radnicima_cama i sl.), potvrđeno se izjasnilo 27,3 posto te 36,3 posto ispitanika_ca. Međutim, 18,2 posto ispitanika_ca navodi kako do sada nije bilo prilike za usavršavanje i edukacije, dok 9,1 posto, točnije jedan ispitanik_ca navodi da centar nema ovu praksu. Svoj odgovor na ovo pitanje ne može procijeniti jedna osoba (9,1%).

Kako bi analiza pružila uvid u prakse osnivanja centara za mlade u Republici Hrvatskoj, ispitanici_ce su upitani da kroz otvorene odgovore opišu kako je osnovan njihov centar za mlade. Analizirajući odgovore utvrđeno je da su centri osnovali slično kako je već prethodno prikazano (Poglavlje 3.2). pri čemu se kristalizirala i kategorija osnivanja centra za mlade na inicijativu mladih.

Sumirajući **način iniciranja osnivanja centara za mlade**, ističu se sljedeći (pri čemu je jedan odgovor nejasan jer samo navodi „zagovaranje“):

1. Na inicijativu mladih (N= 5, 45,4%)
2. U suradnji jedinice lokalne samouprave i udruge(a) (N= 3, 27,3%)
3. Na inicijativu druge udruge ili organizacije (N= 2, 18,2%)

1. NA INICIJATIVU MLADIH

„Udruga Centar za mlade osnovana je na inicijativu grupe mladih osoba iz ruralnog područja s ciljem kvalitetnog provođenja slobodnog vremena.“

U 5 slučajeva (45,4%) centri za mlade osnovani su na inicijativu mladih iz lokalne zajednice, aktivnih mladih u okviru vjerske zajednice ili pak od strane šire grupe mladih s područja županije. Odgovori ispitanika_{ca} ilustriraju podatak da su potrebe za osnivanjem ovih centara nastale iz interesa i želje mladih koji su direktno zahtijevali pokretanje i uspostavu *prostora za mlade*. Tako se ističu slučajevi gdje su mladi sudjelovali u osmišljavanju vizije i misije centra; svoj interes su iskazivali kroz anketiranje; njihova mišljenja prikupljena su kroz direktan razgovor s njima; itd..

„Centar za mlade u Grabiku osnovan je na inicijativu mladi, ali u suradnji s gradom Karlovcem. Nakon višegodišnjih pregovora, Grad Karlovac pokrenuo je nekoliko radionica na kojoj su sudjelovali mladi, osobe koje rade s mladima te predstavnici gradske uprave. Na radionicama je osmišljena vizija i misija Centra, njegovi ciljevi te je dogovoren odjel upravljanja koji je u to vrijeme bio vrlo inovativan. Nakon nekog vremena odlučeno je da Centar za mlade u Grabiku bude projekt Grada Karlovca (nema pravnu osobnost) i da ga vode OCD koji rade s mladima.“

2. U SURADNJI JEDINICE LOKALNE SAMOUPRAVE I UDRUGE(A)

„Udruga je osnovana na inicijativu grada s ciljem prevencije neprihvatljivog ponašanja djece i mladih u zajednici. Centar za mlade je pokrenut 2020. godine kao projekt koji se provodi u trajanju od godine dana (do otvaranja novog natječaja); zapošljavaju se mlade nezaposlene osobe; prostor je dostatan i uvjeti za rad su osigurani bez poteškoća.“

U 3 slučaja (27,3%) do osnivanja centra za mlade došlo je u suradnji jedinice lokalne samouprave i jedne udruge ili nekoliko udruga koje su inicirale pokretanje centra. U tim slučajevima centri su osnovani nakon dugogodišnjeg zagovaranja pojedinačne udruge ili zajednice udruga kod lokalnih vlasti koji bi udruzi/udrugama dodijelili prostor u gradskom/županijskom vlasništvu. U tim slučajevima centri za mlade sastavni su dio lokalnog proračuna, ali pod koordinacijom udruge/udruga koje vode centar. Tamo gdje je centar za mlade osnovan u suradnji jedinice lokalne samouprave i udruge, centar za mlade smatra se programom udruge koji je djelomično financiran iz lokalnog proračuna, a za ostatak financijske stabilnosti udruga se brine putem apliciranja na različite natječaje i javne pozive.

„Centar za mlade osnovan je na inicijativu JLS s njezinim podružnicama, a prijavljen je kao projekt središnjem državnom uredu za demografiju i mlade, koji je osto odobrio te financira, a nositelj je sama Udruga, u suradnji s JLS i podružnicama.“

3. NA INICIJATIVU DRUGE UDRUGE ILI ORGANIZACIJE

U odgovorima dvoje ispitanika_ca ističe se kako je na osnovu inicijativa „matične“ udruge osnovan centar za mlade nakon što je program rada s mladima nadišao djelokrug udruge. Tako je došlo do proširenja rada tog dijela programa „matične“ udruge, povećanja broja aktivnosti i broja korisnika, ali i pravne i organizacijske neovisnosti novonastalih centara za mlade.

„Centar je osnovan na inicijativu udruge Društvo „Naša djeca“ 2015. godine, kada je nekolicina tadašnjih volontera/korisnika prešla u srednju školu, čime su dobno zapravo prerasli aktivnosti DND-a. (...) Nakon velikog istraživanja problema, potreba i mišljenja mladih na području djelovanja iz 2020. godine, CM-a je povećao svoj broj aktivnosti i projekata te o siječnja 2022. godine uspio zaposliti jednu osobu.“

Zajedničko svim navedenim načinima osnivanja centara za mlade u Republici Hrvatskoj je problematika daljnje održivosti koju ispitanici_ce navode da imaju već od prvog dana pokretanja centra. Tako ispitanici_ce navode da ukoliko se radi o **javno-civilnom partnerstvu**, financiranja jedinice lokalne samouprave su u manjim iznosima (najviše za financiranje naknade jedne zaposlene osobe, za najamninu, i u manjem slučaju za režije) što centar za mlade primorava da paralelno i konstantno aplicira na različite natječaje i javne pozive. Nadalje, ukoliko se radi o centrima za mlade koji su udruga, ili koji su program udruge, **financijska održivost** je jednako tako problematika koja otežava rad centra.

„Trenutno imamo 1 zaposlenu osobu jer se financiramo zapravo od članarina (10 kuna mjesečno) i donacija, a plaća zaposlene osobe financira se iz projekta Udruga Zamisli kojoj je partner na projektu od ožujka ove godine.“

Iz odgovora ispitanika_ca primjetno je i kako je vrlo važna početna stavka prilikom pokretanja centra **razvoj programa rada centra za mlade**. Tako se ističe da je proces od iniciranja ideje do pokretanja centra znao trajati i nekoliko godina dok se ne bi razvio program koji je ili u skladu s potrebama mladih ili u skladu s projektnim aktivnostima koje je trebalo zadovoljiti kako bi se osiguralo financiranje centra za mlade.

Također je moguće iz odgovora ispitanika_ca zaključiti da u slučajevima kada se radi o centrima za mlade koji su osnovani na inicijativu jedinica lokalnih samouprava, isti su često **dio lokalnih programa i zasebne su proračunske stavke** u lokalnom/županijskom proračunu. Iznosi financiranja nisu izdašni, ali imaju svoju ulogu u osiguravanju početne stabilnosti.

Prethodno navedeno potvrđeno je i provedbom intervjua s voditeljicama i radnicama s mladima u centrima za mlade. Iste su navodile kako su Centri osnovani ili kao inicijativa direktno od mladih ili kao dio programa udruge koja je prepoznala potrebu. Potreba je prepoznata kroz provedbu uspješnih aktivnosti za mlade pa je slijedom toga došlo ili do prijave projekta ili procesa zagovaranja prema jedinicama lokalne i regionalne samouprave kako bi osigurale prostor za centre.

„Postojale su različite inicijative i organizacije civilnog društva u našem gradu koje nisu ni na koji način odgovarale potrebama mladih, pa se vidjela potreba. Imale smo veliku podršku Grada i upravo su nam oni uvelike olakšali i pomagali u počecima osnivanja i djelovanja Centra“

U okviru polustrukturiranih intervjua ispitanice iznose različite izazove i procese koji su obilježili njihove primjere osnivanja Centra za mlade. No isto tako ispitanice su isticale što, konkretno njihov, Centar za mlade čini drugačijim od drugih Centra. Osim nekoliko minuta koje su si uzele kako bi odgovorile na ovo pitanje, ispitanice su vrlo vješto pronalazile one karakteristike koje ih izdvajaju od uobičajenog prosjeka. Tako neke ističu kao ih upravo model javno-civilnog partnerstvo čini drugačijim jer im to daje mogućnost velikog spektra aktivnosti koje mogu pokriti u centru te ovakva model osnivanja nazivaju „utopijskim“.

„Drugačijim i uspješnim naš Centar za mlade čini to što Grad kontinuirano izabire dobre udruge za upravljanje Centrom. A dobre su jer imaju jasnu viziju što žele i očekuju od Centra, a sve su aktivnosti temeljene na potrebama mladih“

„Centar je vrlo brzo postao inkubator aktivnog sudjelovanja mladih koji sami organiziraju od početka (ideje) do završetka. Svaki aspekt mladi rade uz mentorsku podršku, ali sami rade na svim aspektima.“

Ostale ispitanice pak upravo u (pro)aktivnosti mladih s lokalnog područja vide najjaču karakteristiku Centra te smatraju kako je njihov Centar drugačiji od drugih jer ima snagu, energiju i volju mladih koji u istom kreiraju program, provode (slobodno) vrijeme i dodatno se kapacitiraju. Ta energija i snaga jasno se ocrtava u odgovorima ispitanica:

„... mladi i dalje vide svrhu da se bore s vjetrovima i održavaju taj Centar.“

„Mi smo mala zajednica, mladi nam se vraćaju i nakon fakulteta, aktivno sudjeluju i imaju osjećaj važnosti i pripadnosti Centru“

„Mi mladi koji provodimo vrijeme u Centru se kontinuirano trudimo i rastemo zajedno s njim.“

3.5. Prakse djelovanja i usmjerenosti na mlade

U svrhu utvrđivanja trenutnog stanja rada centara za mlade u Republici Hrvatskoj kroz online upitnik ispitani su i pojedini elementi koji pokazuju na koji način isti djeluju. Kako bi se isto utvrdilo, ali i kroz ovu analizu prikazalo, nadalje su navedeni podaci vezani uz aktivnosti i programe koje centri za mlade provode, odnosno za koliko korisnika_ca, na koji način se programi i aktivnosti planiraju i provode, koja su glavna područja djelovanja centra, koliko (ne)aktivno mladi participiraju u stvaranju sadržaja i programa namijenjenih mladima, kolika i kakva je dostupnost usluga za mlade, kao i podaci o načinima komuniciranja s mladima te angažiranju volontera_ki.

Korisnika_ca aktivnosti i programa u centrima za mlade, a koji su sudjelovali u anketnom upitniku, u prosjeku ima mjesečno od 31 do 50 osoba što je i najviše istaknuto, odnosno kod 27,3 posto centara. Može se zaključiti da 63,7 posto centara za mlade uključuje u svoje aktivnosti do 50 osoba mjesečno, dok se u jednom slučaju navodi da mjesečni broj korisnika_ca prelazi 250 osoba⁹.

Volonteri_ke su bitan dio funkcioniranja centara za mlade jer su ne samo provoditelji aktivnosti i usluga, (su)organizatori događanja, već su i sami korisnici_ce programa koje centri provode. Iz tih razloga bilo je važno istražiti više o volonterskom angažmanu u centrima za mlade.

⁹ Detaljan prikaz u poglavlju 8. Tablični prikazi u tablici Mjesečni broj korisnika_ca aktivnosti i programa centra za mlade.

Nastavno na broj volontera_ki koliko ih pojedini centri uključuju na godišnjoj razini, ukupno 45,4 posto centara ima od 1 do 10 osoba te jednako toliko centara ima od 16 do 30 volontera_ki godišnje. Svega jedan ispitanik_ca ističe da ne zna odgovor, odnosno ne može procijeniti broj volontera_ki svog centra. Nastavno na **regrutaciju volontera_ki**, ispitanici_ce ističu da ih najčešće angažiraju iz postojeće baze korisnika_ca (90,9%) i putem javnih poziva i oglašavanja s pozivom na volontiranje (72,7%). Preko polovice ispitanika_ca (54,5%) ističe da se volonteri_ke samoinicijativno javljaju u centar za mlade.

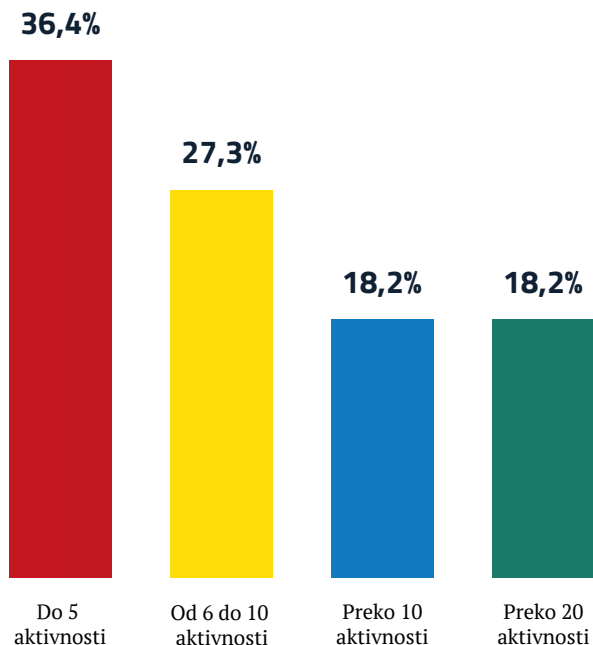
Neizostavno je za istaknuti kako i 45,4 posto centara regrutira volontere_ke i putem suradnje s odgojno-obrazovnim ustanovama.

Za što su sve zaduženi volonteri_ke, odnosno što sve rade u okviru centra za mlade, dobiveni su raznoliki odgovori s nekoliko preklapanja i ponavljanja.

- pomoć u organizaciji aktivnosti (logistička pomoć u centru te na aktivnostima i manifestacijama, fotografiranje događanja, grafički dizajn i pripreme materijala, itd.) (N=8)
- direktna provedba različitih aktivnosti Centra za mlade (npr. vođenje radio emisije, provedba (peer to peer) radionica, vođenje čitateljskog kluba, volonterske akcije, tečajevi stranih jezika, sportska događanja, pomoć u kući, itd.) (N=4)
- promocija programa i aktivnosti Centra za mlade kroz direktno informiranje mladih i online promociju (N=2)
- sudjelovanje u predlaganju i izradu programa Centra za mlade (N=2)
- pružanje psihološkog savjetovanja (N=2)
- cjelokupni rad i provedba programa Centra za mlade odvija se volonterki (N=1)

Nadalje, gledajući **koliko različitih aktivnosti** (događanja, radionica, organiziranih druženja, itd.) centri za mlade organiziraju i provode za mlade osobe, u prosjeku se najviše provodi od 6 do 10 aktivnosti ($\bar{x}= 2,18$, $SD= 1,16$). Najveći broj ispitanika_ca navodi da mjesečno provodi do 5 aktivnosti namijenjenih mladima (36,4%), a najmanje je onih koji provode preko 10 ili preko 20 aktivnosti (po 18,2 posto). Niti jedan centar za mlade ne provodi više od 50 aktivnosti mjesečno.

Grafički prikaz 4. Prosječan broj aktivnosti centara za mlade

Nastavno na **načine aktiviranja mladih osoba** za uključivanje u aktivnosti i programe centra za mlade, ispitanici_{ce} su mogli odabrati više ponuđenih odgovora. Na prvom mjestu se nalazi način aktiviranja putem javnih poziva za sudjelovanje u aktivnostima i programima centra (oglašavanje na društvenim mrežama, oglasnoj ploči centra, u tiskanim medijima, na web portalima, itd.) u stopostotnom iznosu (100%), dok se na drugom mjestu (72,7%) nalazi aktiviranje putem suradnje s odgojno-obrazovnim ustanovama (predstavljajući rad centra u školama i domovima, kroz projektna partnerstva, itd.).

Aktiviranje mladih putem javnih poziva za sudjelovanje u aktivnostima i programima Centra i dalje je najčešći način aktiviranja mladih osoba (81,8%) i u slučaju kada su ispitanici_{ce} trebali odabrati samo jedan način od ponuđenih odgovora.

Tablica 2. Metode aktiviranja mladih osoba za uključivanje u aktivnosti i programe centra za mlade

		N	%
1.	Putem javnih poziva za sudjelovanje u aktivnostima i programima Centra (oglašavanje na društvenim mrežama, oglasnoj ploči centra, u tiskanim medijima, na web portalima, itd.)	11	100,0
2.	Putem suradnje s odgojno-obrazovnim ustanovama (predstavljajući rad centra u školama i domovima, kroz projektna partnerstva, itd.)	8	72,7
3.	Putem suradnje s općinom/gradom	6	54,5
4.	Putem suradnje s gradskim Savjetom mladih	5	45,4
5.	Putem javnih aktivnosti u lokalnoj zajednici (predstavljanje Centra na tribinama, predavanjima, itd.)	4	36,4
6.	Putem suradnje s drugim organizacijama civilnoga društva	4	36,4
7.	Putem suradnje s lokalnim ustanovama (knjižnica, kino, kazalište)	3	27,3
8.	Putem suradnje sa sportskim klubovima	2	18,2
9.	Putem suradnje sa županijskim Savjetom mladih	1	9,1
10.	Putem suradnje s vjerskom zajednicom	1	9,1
11.	Nešto drugo, što: <i>generalno društvenim mrežama, kontaktnim listama, suradnjom sa školama, fakultetima i sl.</i>	1	9,1
12.	Putem suradnje s kulturno umjetničkim društvima	0	0,0

U svakom drugom slučaju (54,5%) mlade osobe **samoinicijativno ponekad dolaze** u prostor centra za mlade (i) izvan zadanog termina planiranih aktivnosti, dok u 2 centra za mlade samoinicijativno dolaze **redovito**. Tri ispitanika ce su navele da mladi ne dolaze samoinicijativno (i) izvan zadanog termina aktivnosti. Pohvalno je utvrditi da u sveukupno 72,7 posto slučajeva, odnosno u 8 od 11 centara za mlade koji su sudjelovali u ispunjavanju upitnika, mlade osobe moglo bi se reći bez najave dolaze u prostore centara za mlade. Posebice kada se sagleda da ukupno 4 centra za mlade (36,4%) navodi da je njihovo **radno vrijeme** radnim danom 8 sati i/ili više sati, uključujući i vikende, te jednako tako da također i četiri centra za mlade (36,4%) rade i **u večernjim satima radi** (iza 18 sati). Ukupno 6 centara (54,5%) ponekad prema potrebi i u dogovoru s mladim osobama radi i u večernjim satima. Samo 1 centar za mlade ističe da nikada ne radi u večernjim satima (9,1%).

Nastavno na **radno vrijeme** centara za mlade, na prvom mjestu nalazi se već ranije spomenuti postotak od 36,4 posto centara koji rade radnim danom

8 sati i/ili više sati, uključujući i vikende, dok se na drugom mjestu nalaze 3 centra (27,3%) koji rade radnim danom manje od 8 sati, ne uključujući vikende. Ukupno 2 centra (18,2%) navodi kako radi radnim danom 8 sati i/ili više sati ne uključujući vikende. Dok po jedan centar za mlade radi radnim danom manje od 8 sati, uključujući i vikende (9,1%) i jedan centar radi po potrebi i u dogovoru s korisnicima. U konačnici *samo 5 centara* odabire odgovor koji potvrđuje da isti rade i vikendom, odnosno u vrijeme kad mladi imaju najviše mogućnosti za boravak u prostorima i na aktivnostima namijenjenim mladima.

Konkretno provjeravajući radi li centar za mlade **i vikendom**, u 72,7% posto slučajeva su ispitanici *ce* navodili da rade ponekad prema potrebi i dogovoru, dok po jedan centar za mlade (9,1%) ističe da radi ili redovito oba dana vikenda ili samo subotom. Svega 1 centar za mlade (9,1%) navodi da nikada ne radi vikendom. Zaključno se može istaknuti donekle pozitivna praksa da vrlo velika većina centara za mlade radi prema potrebi i u dogovoru s mladima, no manje vikendom, nudeći im mogućnost i samoinicijativnog dolaska u prostor centra za mlade, kao i mogućnost sudjelovanja na aktivnostima te bivanja u prostoru centra u večernjim satima.

Ispitujući nadalje koje je **glavno područje djelovanja** centara za mlade, ispitanici *ce* su u formi otvorenog pitanja mogli davati svoje odgovore koji su niže navedeni prema učestalosti navođenja:

1. Kvalitetno provođenje slobodnog vremena i organizacija slobodnog vremena za mlade (N= 5),
2. Različite aktivnosti neformalnog obrazovanja (N=4),
3. Informiranje i savjetovanje mladih (N=3),
4. Pružanje psihološke pomoći i podrške mladima (N=3),
5. Organiziranje različitih aktivnosti (radionica, edukacija, vježbi) usmjerenih na jačanje znanja (posebice iz STEM područja), vještina (socijalnih i emocionalnih) i stavova kod mladih (N=2),
6. Poticanje mladih na aktivno građanstvo (N=2),
7. Sljedeća područja su pojedinačno navedena:
 - promoviranje rada s mladima
 - vjersko usmjerenje rada
 - pridonosnje razvoju izvaninstitucionalnih usluga za mlade, stare i marginalizirane skupine za puno uključenje u život zajednice (s ciljem smanjenja rizika od socijalne isključenosti)
 - međunarodna suradnja
 - kultura.

Sva područja istaknuta kao glavna područja djelovanja centara za mlade usmjerena su ka stvaranju sigurnog i poticajnog okruženja za mlade kroz direktan rad s njima ili im pružajući siguran prostor za provođenje (organiziranog) slobodnog vremena. No neizostavno je za primijetiti kako se prva dva mjesta najučestalijeg definiranja glavnog područja djelovanja preklapa s tzv. „kriterijima“ javnog poziva Središnjeg državnog ureda za demografiju i mlade.

Nakon forme slobodnog odgovora, ispitanici ce su dalje mogli odabrati više odgovora među ponuđenim **uslugama, programima i aktivnosti** koje njihov centar za mlade nudi mladim osobama. Odgovori su prikazani prema frekventnosti odabira u tablici 3. pri čemu se u 10 od 11 slučajeva najviše provode aktivnosti organizacije slobodnog vremena te aktivnosti provedbe programa neformalnog obrazovanja (treninga, predavanja, radionica, tribina). Druge najčešće usluge koje centri za mlade provode su aktivnosti poticanja i organiziranja volontiranja mladih. Najmanje se pak provode programi promicanja LGBTIQ+ tematike (9,1%) te se uopće ne provode aktivnosti savjetovanja i informiranja iz područja stanovanja.

Tablica 3. Usluge, programi i aktivnosti centra za mlade

		N	%
1.	Provedba aktivnosti organizacije slobodnog vremena	10	90,9
1.	Provedba programa neformalnog obrazovanja (treninga, predavanja, radionica, tribina)	10	90,9
2.	Poticanje i organiziranje volontiranja mladih	9	81,8
3.	Savjetovanje i informiranje iz područja zapošljavanja i karijere	7	63,6
3.	Pružanje usluga psihološkog savjetovanja i drugih tipova psihosocijalne podrške	7	63,6
3.	Dnevni boravak (računalo i Internet, učionica, knjižnica)	7	63,6
4.	Edukacije na temu ljudskih prava	6	54,5
4.	Provedba kulturno-umjetničkih programa	6	54,5
5.	Aktivnosti očuvanja okoliša i održivog razvoja	5	45,4
5.	Provedba aktivnosti Dijaloga EU s mladima na lokalnoj razini	5	45,4
5.	Tečajevi stranih jezika	5	45,4

6.	Promocija Garancije za mlade te pružanje usluga informiranja o istoj	4	36,4
6.	Promoviranje Youth Wiki-ja, informacijskog alata Europske komisije	4	36,4
6.	Poticanje i organiziranje međunarodnih razmjena, putovanja i izleta	4	36,4
6.	Educiranje za <i>peer to peer</i> edukacije (vršnjačke edukacije)	4	36,4
6.	Provedba programa neprihvatljivog ponašanja mladih	4	36,4
6.	Provedba programa promicanja rodne ravnopravnosti	4	26,4
6.	Podrška inicijativama mladih u zajednici	4	36,4
7.	Sportsko-rekreativne aktivnosti	3	27,3
7.	Poticanje i organiziranje lokalnih/nacionalnih razmjena, putovanja i izleta	3	27,3
8.	Provedba programa prevencije vršnjačkog nasilja	2	18,2
8.	Provedba programa prevencije ovisnosti	2	18,2
8.	Nešto drugo: <i>rad s djecom (1), provedba programa digitalne pismenosti (2)</i>	2	18,2
9.	Provedba programa promicanja LGBTIQ+ tematike	1	9,1
10.	Savjetovanje i informiranje iz područja stanovanja (kupnje i/ili najma stambenog objekta)	0	0,0
10.	Tečajevi samoobrane	0	0,0

Uspoređujući odgovore iz online upitnika s odgovorima ispitanica koje su sudjelovale u intervjuima, vidimo kako je prvih 5 kategorija aktivnosti koje provode vrlo slično, odnosno da ih možemo svrstati u iste kategorije. Ispitanice su se u intervjuima više fokusirale na nešto detaljnije odgovore i konkretnije aktivnosti koje provode u Centrima, a najčešće ih kategoriziraju kao „one aktivnosti koje su mladi predložili“ ili kao aktivnosti koje su već tradicionalno „popularne među mladima“ odnosno one na koje najviše mladih dolazi i (aktivno) sudjeluje, pa ih stoga i kontinuirano provode kao dio redovnog programa Centra za mlade.

Možemo i zaključiti kako ispitanice navode da su aktivnosti koje provode u centrima **edukativnog, informativnog i savjetodavnog** karaktera.

Aktivnosti koje se nude mladima te koje provode mladi i udruge mladih/za mlade s njihovog područja osmišljene su upravo od strane mladih koji se javljaju u Centar sa zahtjevom za korištenje prostora Centra i za održavanjem

aktivnosti. Posebno ističu i one aktivnosti koje spadaju (i) u kategoriju **kvalitetnog provođenja slobodnog vremena** – književni klub, filmske večeri, društvene i računalne igre, dnevni boravak i slično. Ono što su ispitanice češće nego u online upitniku spominjale jesu **sportsko - rekreativne aktivnosti** i aktivnosti **razvoja poduzetničkih kompetencija mladih**.

„Mi pokrivamo sva područja Gradskog programa za mlade.”
 “Aktivnosti i programi se provode prema Strateškom planu i aktivnosti se planiraju prema grupama iz tog plana.”

Gledajući pak **dostupnost svih usluga, aktivnosti i programa** centara za mlade, u 90,9 posto slučajeva sve usluge centra su **u potpunosti besplatne za sve mlade**, dok 1 centar (9,1%) pojedinačne usluge naplaćuje mladima. Osim općenite (besplatne) dostupnosti programa centara, vrlo je važan i **prostor** u kojem djeluje pojedini centar za mlade. Anketnim upitnikom utvrđeno je više informacija o samim prostorima u kojima djeluju centri koji u polovici slučajeva (54,5%) navode da njihov centar djeluje u prostoru koji je u vlasništvu općine/grad/županije. Svega 1 centar djeluje u vlastitom prostoru, odnosno centar (ili udruga kojoj je centar za mlade sastavni program) vlasnik je prostora. Zaključno se ističe kako **9 od 11 centara za mlade NE djeluje u prostoru čiji je vlasnik**.

Tablica 4. (Ne)vlasništvo nad prostorom djelovanja

	N	%
Odgovor	Prostor je u vlasništvu općine/grada/županije	6 54,5
	Nešto drugo: <i>polu-polu vlasništvo, javna ustanova vlasnik</i>	2 18,2
	Prostoru je u privatnom vlasništvu	2 18,2
	Centar je vlasnik prostora	1 9,1
	Ukupno	11 100,0

No zadovoljavajuća je činjenica da iako centri za mlade nemaju vlasništvo nad svojim prostorom, 63,6 posto centara ima **prostor samo za sebe** (ne dijeli ga s drugima, osim u slučaju kada skup udruga provodi program

centra za mlade) ili je centar za mlade program rada udruge i djeluje u tom istom prostoru. Centara koji dijele prostor s drugim stran(k)ama (drugim udrugama, gradom, vatrogasnim društvima i sl.) ukupno je 36,4 posto.

Kako bi prostori za mlade bili inkluzivni i ravnopravno pristupačni svim skupinama mladih, analizom je utvrđena i pristupačnost, odnosno **prilagodba prostora za osobe s invaliditetom**. Skoro polovina (45,4%) ispitanih centara za mlade u odnosu na njihove prostore navodi da **nema nikakve prilagodbe** – točnije 5 centara. Svega 4 centra ima sanitarni čvor prilagođen osobama s invaliditetom, a 3 centra ima dizalo. Dva centra navodi da ima prilaz prilagođen osobama s invaliditetom (za prilaz kolicima) i jedan centar posjeduje rampu za prijevoz¹⁰.

Ranije u tekstu su među pojedinim kriterijima prihvatljivosti i standardima kvalitete za osnivanje centara za mlade i dobivanja oznake kvalitete od strane europskog upravnog odbora za mlade pri Vijeću Europe navedeni i kriteriji koji su usmjereni na omogućavanje aktivne participacije mladih u centrima za mlade. Iz pozicije Mreže mladih Hrvatske, **aktivnom participacijom mladih** smatra se ne samo sudjelovanje u aktivnostima organiziranim od strane centara za mlade, već i uključivanje mladih u razvoj programa centra, sudjelovanje u predlaganju, organizaciji i provedbi različitih aktivnosti za mlade i s mladima te provedbu aktivnosti temeljenih na programima neformalnog obrazovanja. U okviru aktivne participacije mladih u radu centara za mlade ističe se i kreiranje centra za mlade po mjeri i interesima mladih – od radnog vremena, preko uređenja i opremanja prostora, njegove prostorne dostupnosti, do planiranja i provedbe samih aktivnosti.

Upravo u skladu s ovom vodiljom pojašnjenja aktivne participacije mladih, online upitnik sadržavao je i dvije skale Likertova tipa koje su mjerile participaciju mladih, ali i inkluziju svih skupina mladih bez obzira na vjersku i nacionalnu pripadnost, socijalni ili ekonomski položaj, rodno izražavanje i seksualnu orijentaciju, mladim osobama s invaliditetom. U tablici 5. su odgovori *nikada* i *gotovo nikada* zbrojno prikazani, kao i odgovori *relativno često* i *uvijek*.

¹⁰ Detaljan prikaz u poglavlju 8. Tablični prikazi u tablici Prilagodba prostora centra za mlade osobama s invaliditetom.

Tablica 5. Participacija mladih i inkluzija različitih skupina mladih

	Nikada/ Gotovo nikada		Ponekad		Relativno često/ Uvijek		Ne znam / Ne mogu procijeniti		\bar{x}	SD
	N	%	N	%	N	%	N	%		
Mladi sudjeluju u osmišljavanju svake aktivnosti i programa u suradnji s Centrom.	2	18,2	3	27,3	6	54,6	0	0,0	3,55	1,03
Mladi sudjeluju u organiziranju i provedbi aktivnosti u suradnji s Centrom.	0	0,0	4	36,4	7	63,7	0	0,0	4,00	0,89
Mladi samostalno predlažu i planiraju aktivnosti koje Centar provodi za mlade.	2	18,2	4	36,4	5	45,4	0	0,0	3,27	1,10
Mladi samostalno planiraju i provode aktivnosti u prostoru Centra bez uključenja zaposlenika_ca Centra.	5	45,4	6	54,5	0	0,0	0	0,0	2,36	0,81
Mladi samostalno planiraju i provode aktivnosti u prostoru Centra uz mentorstvo i uključivanje zaposlenika Centra.	3	27,3	3	27,3	5	45,4	0	0,0	3,18	1,40
Aktivnosti s mladima se temelje na programima neformalnog obrazovanja.	0	0,0	3	27,3	8	72,7	0	0,0	4,18	0,87
Aktivnosti Centra su dostupne svim mladima bez obzira na rodno izražavanje i seksualnu orijentaciju.	0	0,0	0	0,0	10	90,9	1	9,1	4,45	1,50
Aktivnosti Centra su dostupne svim mladima bez obzira na nacionalnu ili vjersku pripadnost.	0	0,0	0	0,0	10	90,9	1	9,1	4,45	1,50
Aktivnosti Centra su dostupne svim mladima bez obzira na socijalni ili ekonomski položaj.	0	0,0	0	0,0	11	100,0	0	0,0	5,00	0,00
Aktivnosti Centra su dostupne svim mladim osobama s invaliditetom.	0	0,0	2	18,2	9	81,8	0	0,0	4,45	0,82

Provedbom intervjua dobili smo i detaljniji uvid u načine i procese kreiranja aktivnosti za mlade u okviru centara za mlade iz koji dolaze ispitanice. Intervjui su pružili informacije i o procesima uključivanja mladih u sadržaje te što sve centri za mlade čine kako bi mladima približili svoje programe i osigurali da isti budu primjereni mladima.

Gotovo sve ispitanice govore kako redovno provode **online ispitivanja** potreba mladih ili kreiraju aktivnosti prema **povratnim usmenim informacijama** koje dobivaju neposredno nakon ili s odmakom vremena nakon niza aktivnosti koje su te godine proveli. Također, neke ispitanice navode kako planiranje aktivnosti provode i u skladu s napisanim **projektom** za koji su dobile financijska sredstva i(li) prema **strateškom usmjerenju Centra** kao takvog. Naravno, i projekt i strateški dokument usklađuju s potrebama mladih u trenutku pisanja istih, pa ističu i kako se nekad dogodi da su neke od aktivnosti (zbog kašnjenja rezultata i projektnih aktivnosti) manje relevantne nego u tom trenutku prijave na natječaje. Sve ispitanice dodaju da se pokušavaju maksimalno prilagoditi tom (društveno-političkom) trenutku, potrebama i željama mladih koji sudjeluju u radu njihovog centra.

„Aktivnosti kreiramo prema željama i interesima mladih. Ideja je da nam daju inpute za buduće korake i aktivnosti koje bi voljeli vidjeti u Centru.“

„Kad god smo među mladima i provodimo neke aktivnosti na istima tražimo inpute i koje su im potrebe – na osnovu toga planiramo buduće aktivnosti.“

Što se tiče **uključivanja mladih u osmišljavanje** programa, odnosno sadržaja centara, većina ispitanica (točnije 6 od 7) govori kako su mladi uključeni kroz online upitnik koji je kontinuirano otvoren na njihovim web stranicama i stranica društvenih mreža. Također, imamo primjera gdje su mladi uključeni u sadržaj tako da oni sami vode aktivnosti koje predlažu, ali su istovremeno konstanto uključeni u osmišljavanje programa putem volonterskih programa osmišljavanja programa centra.

„Ne uključujemo mlade direktno kroz udrugu, pa su nam neki mladi koji su najaktivniji zapravo i izvoditelji aktivnosti. Inače, ‘prikupljamo’ mlade preko društvenih mreža tako da radimo analizu potreba putem online upitnika i kroz različita pitanja nam pomažu u osmišljavanju programa. Najčešće imamo i listu naših „starih“ programa po kojima biraju one najzanimljivije.“

Kada govorimo o direktnom približavanju aktivnosti mladima, odnosno koliko su aktivnosti centra primjerene mladim osobama, najčešće dobivamo odgovore kako se **sve aktivnosti evaluiraju** od strane mladih koju sudjeluju na aktivnosti te na taj način daju povratnu informaciju o kvaliteti, zanimljivosti i primjernosti tih sadržaja njima i njihovim vršnjacima_kinjama. Temeljem toga, aktivnosti se prilagođavaju i sugestije uključuju u daljnji program. Posebno uspješnim pokazuju se Centri koji djeluju u manjim (lokalnim) zajednicama – u njima su mladi povezaniji, a potrebe se ispituju tako što se dobivaju direktne i ažurne informacije. Jednako tako, mladi međusobno govore o kvaliteti sadržaja koji centar nudi što je još jedna direktna evaluacija rada centra za mlade. Ispitanice nadalje ističu da mlade uključuju tako što redovito komuniciraju sa srednjim školama na lokalnoj razini gdje se predstavljaju kao Centar i time dolaze do novih korisnika_ca svojih centara.

Ispitanice ističu i kako im je najteže postići veću i snažniju **vidljivost centra** jer nemaju financijskih niti ljudskih kapaciteta da se bave *brendiranjem* i podizanjem vidljivosti vlastitog Centra, a prije svega i razvojem strategija za društvene mreže.

„Naš Centar nema poseban PR odjel ili nešto slično i od početka imamo problema s predstavljamo Centra i aktivnostima. Svakako nam nedostaje vidljivost na društvenim mrežama posebice onima koje mladi najviše koriste. Da to možemo postići trebali bi zaposliti jednu osobu koja bi se samo time bavila.“

Ispitanice ističu kako se maksimalno trude koristiti osobnu komunikaciju odnosno pristup „jedan na jedan“ i na taj način komunicirati s mladima o njihovim potrebama.

„Ja te čujem – ti mi reci što ti treba.“

Daljnja analiza djelovanja centra za mlade istraživala je dostupnost programa i aktivnosti mladima. Obradom rezultata online upitnika je utvrđeno da su aktivnosti centra za mlade *uvijek* (100,0%) dostupne svim mladima bez obzira na socijalni ili ekonomski položaj, kao i svim mladima bez obzira na rodno izražavanje i seksualnu orijentaciju (90,9%) i bez

obzira na nacionalnu ili vjersku pripadnost (90,9%). Nastavno na aktivnu participaciju mladih u rad centara za mlade, pohvalan je podatak da:

- aktivnosti s mladima se relativno često i uvijek temelje na programima neformalnog obrazovanja (72,7%, $\bar{x}= 4,18$),
- mladi relativno često i uvijek sudjeluju u organizaciji i provedbi aktivnosti u suradnji s Centrom (63,6%, $\bar{x}= 4,00$),
- mladi relativno često i uvijek sudjeluju o osmišljavanju svake aktivnosti i programa centra (54,5%, $\bar{x}= 3,55$),

Međutim, zanimljiv je i podatak da je kod svakog drugog centra za mlade moguć slučaj gdje mladi *ponekad* (54,5%) samostalno planiraju i provode aktivnosti u prostoru centra bez zaposlenika_č centra.

Druga skala je pobliže ispitivala koliko su centri za mlade angažirani u ostvarivanje participativnog odnosa s mladima, ali i koliko se zalažu za prava mladih kod relevantnih donositelja odluka. Tablica 6. prikazuje postotke odgovora te prosječne vrijednosti ispitivanih tvrdnji. Pohvalno je istaknuti tri tvrdnje za koje ispitanici_čce navode da *relativno često* ili *uvijek* čine:

- centar razvija svoje aktivnosti i programe na osnovu prikupljenih informacija od mladih (90,9%, $\bar{x}= 4,36$)
- centar zagovara kod donositelja odluka za potrebe i interese mladih osoba na razini lokalne zajednice (81,8%, $\bar{x}= 4,36$)
- centar provodi analize i/ili ispitivanja potreba i interesa mladih u svojoj lokalnoj zajednici (72,7%, $\bar{x}= 4,09$)

Međutim, u najvećem broju odgovora s *ne zna/ne mogu procijeniti* su ispitanici_čce odgovarali na tvrdnju prepoznaje li centar i u svoj rad uključuje youth workere (radnike_čce s mladima) (27,3%, $\bar{x}= 3,00$). Što se tiče predlaganja promjena centara za mlade kod donositelja odluka prilikom izrade različitih politika koje utječu na kvalitetu života za mlade, tek svaki drugi centar (54,5%, $\bar{x}= 3,82$) *uvijek* prakticira ovu mogućnost. Jednako tako su zabrinjavajući i podaci da sveukupno polovica centara ili *nikada* (27,3%) ili *ponekad* (27,3%) uključuje mlade u planiranje uređenja i opremanje prostora. Također i svega manje od polovice centara *relativno često* ili *uvijek* (45,4%, $\bar{x}=3,36$) prepoznaje i prakticira vršnjačko učenje (*peer to peer* edukacije) u svom radu.

Tablica 6. Participacija mladih i angažman centara za mlade

	Nikada/ Gotovo nikada		Ponekad		Relativno često/ Uvijek		Ne znam / Ne mogu procijeniti		\bar{x}	SD
	N	%	N	%	N	%	N	%		
Centar uključuje mlade u planiranje uređenja i opremanje prostora.	3	27,3	3	27,3	5	45,4	0	0,00	3,55	1,29
Centar u suradnji s udrugama mladih i inicijativama mladih razvija aktivnosti, programe i prakse/način rada s mladima na participativan način.	1	9,1	4	36,4	5	45,4	1	9,1	3,36	1,50
Centar provodi analize i/ili ispitivanja potreba i interesa mladih u svojoj lokalnoj zajednici.	0	0,0	3	27,3	8	72,7	0	0,0	4,09	0,83
Centar razvija svoje aktivnosti i programe na osnovu prikupljenih povratnih informacija od mladih.	0	0,0	1	9,1	10	90,9	0	0,0	4,36	0,67
Centar zagovara kod donositelja odluka za potrebe i interese mladih osoba na razini lokalne zajednice.	0	0,0	2	18,2	9	81,8	0	0,0	4,36	0,80
Centar predlaže promjene kod donositelja odluka prilikom izrade različitih politika koje utječu na kvalitetu života mladih.	0	0,0	4	36,4	6	54,5	1	9,1	3,82	1,60
Centar predlaže promjene kod donositelja odluka prilikom provedbe različitih politika koje utječu na kvalitetu života mladih.	0	0,0	3	27,3	7	63,6	1	9,1	3,82	1,54
Centar prepoznaje i u svoj rad uključuje <i>youth workere</i> (radnike_ce s mladima).	1	9,1	0	0,0	7	63,6	3	27,3	3,00	2,09
Centar prepoznaje i koristi vršnjačko učenje (<i>peer to peer</i>).	0	0,0	5	45,5	5	45,4	1	9,1	3,36	1,36

Nastavno na zagovaranje kod relevantnih dionika, ispitanici ce su pružili uvid i u suradnju koju njihovi centri imaju što može pružiti objašnjenje slabog angažmana kod donositelja odluka na regionalnim i nacionalnim razinama. Nastavno na **suradnju na lokalnoj razini** u vidu organizacije i/ili provedbe aktivnosti i programa centra za mlade, potvrđuje se prethodno istaknuta lokalna suradnja. Tako centri za mlade najviše surađuju s drugim lokalnim organizacijama civilnoga društva (81,8%), s općinom/gradom (lokalnom upravom i/ili samoupravom) (72,7%) i s lokalnim odgojno-obrazovnim ustanovama. Najmanje je prisutna suradnja s privatnim sektorom (9,1%) i vjerskim organizacijama (9,1%), dok suradnje uopće nema s lokalnim zdravstvenim ustanovama, dobrovoljnim vatrogasnim društvima i kulturno umjetničkim društvima. Gledajući **suradnju na nacionalnoj razini**, još jednom je ona najčešća s drugim organizacijama civilnoga društva (81,8%). Na drugom mjestu najčešće suradnje nalazi se ona sa Središnjim državnim uredima (npr. Središnji državni ured za demografiju i mlade, Središnji državni ured za šport, itd.) koju ima skoro svaki drugi centar za mlade (45,4%). No isto tako je primjetno kako centri uopće nemaju suradnju s uredima pravobranitelja (npr. Ured pravobraniteljice za ravnopravnost spolova, Ured pučke pravobraniteljice), dok vrlo slabo (18,2%) surađuju s Vladinim uredima te s različitim ministarstvima (18,2%) u vidu organizacije i/ili provedbe aktivnosti i programa centra. Nastavno pak na suradnju centara i različitih dionika na europskoj razini ista je vrlo slaba i kod više od polovice centara isti ne surađuju s nikim od navedenih međunarodnih dionika. Jedino što se ističe je suradnja s međunarodnim organizacijama civilnoga društva (N=4, 36,4%) što je objašnjivo s provođenjem aktivnosti međunarodnih razmjena i volontiranja¹¹.

Suradnja centara za mlade vidljiva je i iz članstva, odnosno umreženosti. Dobiveni rezultati online upitnika pokazuju **nepostojanje** prakse **nacionalnog umrežavanja** centara za mlade putem članstva. Svega 2 centra (18,2%) su članovi nacionalnih mreža organizacija/udruga, jednako kao što su 2 centra članovi **međunarodne mreže organizacija/udruga**. Na pitanje u kojim nacionalnim i/ili međunarodnim mrežama je centar za mlade član, istaknute su Mreža mladih Hrvatske i Zajednica informativnih centara za mlade u Hrvatskoj, te su pojedini centri dio SALTO-YOUTH istraživačkih centara.

Pretpostavka je kako je objašnjenje prethodno navedenome činjenica kako centri za mlade u Republici Hrvatskoj nemaju pravnu osobnost te kao pravni subjekt ne mogu ispuniti tražene kriterije tijekom registracije u pojedina članstva.

¹¹ Detaljan prikaz u poglavlju 8. Tablični prikazi u tablici Suradnja centara za mlade s drugim dionicima na europskoj razini.

Održivost, kako programska tako i financijska, dvije su važne sastavnice djelovanja centara za mlade što je iz dosadašnjeg prikaza dobivenih rezultata kvantitativnog i kvalitativnog dijela istraživanja sasvim jasno. Ispitanici ce su prilikom mogućnosti odabira više ponuđenih **izvora financiranja** u najvećem broju slučajeva odabirali programe Europske unije (Erasmus+, Europski socijalni fond, Europske snage solidarnosti, itd.), odnosno svaki drugi (54,5%) centar za mlade koristi ovaj izvor financiranja. Drugi po redu najčešći izvori financiranja su različita ministarstva (45,4%) te donacije (45,4%). Ukupno dva ispitanika ce su navela Središnji državni ured za demografiju i mlade kao njihovim najvećim izvorom financiranja.

No prilikom mogućnosti navođenja samo jednog najvećeg financijskog donatora rada centra za mlade, odgovori ispitanika ca su mnogo više disperzirani. Moguće je iz odgovora zaključiti da su Središnji državni ured za demografiju i mlade te programi Europske unije u 2, odnosno ukupno 4 slučaja najčešće navedeni kao najveći izvor financiranja. Ovi odgovori su u skladu i s **načinom financiranja**, odnosno 3 od 4 centra za mlade (72,7%) u najvećoj se mjeri financira projektno, dok se 1 od 5 centara (18,2%) najviše financira od vlastitih sredstava. Svega jedan centar se u najviše financira direktno iz proračuna jedinice lokalne/regionalne samouprave u vidu institucionalne podrške za rad centra.

Tablica 7. Najveći izvor financiranja pojedinog centra za mlade

	N	%	
Odgovor	Netko drugi (<i>SDUDM, Riječka nadbiskupija</i>)	3	27.3
	Programi Europske unije	2	18.2
	Vlada Republike Hrvatske	1	9.1
	Ministarstva	1	9.1
	Županije	1	9.1
	Gradovi	1	9.1
	Donacije	1	9.1
	Članarine	1	9.1
	Ukupno	11	100.0

Porazan je također i nalaz da **ukupni godišnji prihodi centara za mlade** kod 7 njih (63,6%) iznosi do maksimalnih 500.000,00 kuna (do 50.000,00 = 1 centar, od 50.001,00 do 100.000,00 = 2 centra, od 100.001,00 do 500.000 = 4 centra). Samo kod 2 centra godišnji prihodi iznose u okviru između 500.001,00 i 1.000.000,00 kuna dok 1 centar nema financijsku podršku za svoj rad i programe.

3.6. Analiza i utvrđivanje standarda kvalitete centara za mlade

Ispitujući ispitanike_ ce što oni_ e smatraju da predstavlja općenite standarde kvalitete rada centra za mlade, u formi otvorenog pitanja u online upitniku, navođeni su odgovori koji su objedinjeni u 8 niže navedenih kategorija.

1. PARTICIPATIVNOST MLADIH

- sudjelovanje u kreiranja programa centra za mlade
- sudjelovanje u organiziranju i izvođenju različitih aktivnosti

2. INKLUZIJA MLADIH

- uključenost svih marginaliziranih i ranjivih skupina mladih
- međusobno poštivanje i promicanje različitosti

3. KVALITETA PROGRAMA

- visoka razina kvalitete programa
- uključenost mladih u kreiranje programa
- programi kreirani prema potrebama i interesima mladih
- raznolikost i adekvatnost programa
- usmjerenost na osobni rast i razvoj mladih

4. KVALITETA AKTIVNOSTI

- utemeljenost aktivnosti prema potrebama i interesima mladih
- dostupnost aktivnosti tijekom cijelog tjedna
- pristupačnost aktivnosti
- šarolika ponuda aktivnosti
- jasna i kvalitetna komunikacija s mladima

5. FINACIJSKA STABILNOST

- kontinuirano financiranje (institucionalna podrška)

6. KVALITETA RADNIKA_CA S MLADIMA

- kvalificiranost za rad
- stručnost za rad
- dovoljno ljudskih kapaciteta

7. ADEKVATNOST PROSTORA

- odgovarajući prostor za bivanje te rad s mladima
- opremljenost prostora prema željama i potrebama mladih
- dostupnost i pristupačnost prostora svim mladima
- vlasništvo centra za mlade nad prostorom

8. PREPOZNATOST CENTRA ZA MLADE

- priznavanje rada centara za mlade od donositelja odluka
- uključenje donositelja odluka u rad centara za mlade
- (mogućnost) javno-civilnog partnerstva

Nastavno na idealno zamišljene standarde kvalitete, namjera nam je bila istražiti i **što trenutne centre za mlade čini kvalitetnima**. U setu različitih elemenata koji su navođeni, najviše se ističu sljedeći elementi dobiveni kroz online upitnik:

- Široka ponuda aktivnosti za mlade
- Kreiranje aktivnosti na osnovu realnih potreba mladih
- Dobri prostorni kapaciteti i opremljenost te pristupačnost prostora mladima
- Visoka participacija mladih u realizaciji programa i aktivnosti
- Kvalitetni i profesionalni ljudski kapaciteti za rad s mladima
- Pristupačnost i otvorenost svim skupinama mladih (posebice mladima iz ruralnih sredina)

Odgovor jedne osobe ističe da njihov centar za mlade čini kvalitetnim „*otvorenost, prilagođenost, dostupnost, educirano osoblje*“ što ukratko sažima mnoge elemente standarda kvalitete. Namjera otkrivanja što ispitanici ce vide da **njihov centar čini kvalitetnim** je i utvrđivanje postojanja zajedničkog shvaćanja *što centar za mlade zaista čini kvalitetnim*. Dobiveni odgovori

ilustriraju da skoro svih 11 ispitanika_ca jednako shvaća kakav bi centar za mlade trebao biti – u konačni, kreiran po mjeri i željama mladih osoba.

No isto tako je potrebno kontinuirano raditi na održavanju i povećanju kvalitete rada s mladima u centrima za mlade, a o čemu su ispitanici_ce također upitani. Prva tri elementa koja velika većina ispitanika_ca navodi, a koja jesu progresivna i kontinuirana elementa usmjerena ka **cilju razvoja kvalitete rada s mladima** su:

1. redovito educiranje i osposobljavanje radnika_ca s mladima (educiranje radnika_ca i volontera_ki)
2. kontinuirano provođenje procjene potreba i interesa mladih na osnovu kojih se kreiraju i provode aktivnosti za mlade
3. kontinuiran rad na aktivnom uključivanju mladih u centar za mlade

Ispitanici_ce su nadalje isticali i da aktivno promiču participaciju mladih; prate trendove u radu s mladima; sudjeluju u kreiranju smjernica i politika za rad s mladima; okupljaju volontere_ke te promiču volonterstvo; promoviraju rad centra za mlade; osiguravaju kvalitetne i besplatne aktivnosti za provedbu slobodnog vremena.

Kako bismo prikupili još elemenata, odnosno kriterija, i ispitanice intervjuja su također zamoljene da navedu koji su po njima elementi važni za OSNIVANJE centra za mlade. Razmišljajući o tome što bi jedan kvalitetan i dobar centar činilo, a analizirajući i kodirajući odgovore ispitanica, dobiven je sljedeći popis kriterija:

- posjedovanje fizičkog prostora koje ispunjava minimalne uvjete za rad (primjerenost prostora, dostupnost, oprema, itd.)
- svaka jedinica lokalne samouprave (gradovi, općine, sela) bi trebala imati mjesto za okupljanje mladih te dobivanje korisnih informacija
- suradnja s jedinicom lokalne samouprave u vidu javno-civilnog partnerstva radi osiguranja financijske održivosti centara
- mlade osobe od početka sudjeluju u stvaranju centra (cilj: izgradnja osjećaja privrženosti, su-kreacija prostora, programa, aktivnosti)
- kontinuirani dijalog s mladima (cilj: strateško planiranje djelovanja centara)
- zaposlenje (mlade) osobe (radnik_ca s mladima) u Centru
- radnik_ca s mladima spreman i otvoren za komunikaciju (ne nametljivi i dosadni)

- radnik_ca s mladima različitih stručnih ekspertiza, znanja i vještina
- kontinuirano usavršavanje radnika_ca s mladima
- provedba kvalitetnih programa i aktivnosti

Gore navedeni kriteriji ne pružaju univerzalan, idealan „recept“ za dobar i kvalitetan centar za mlade, ali gotovo sve ispitanice slažu se oko tri ključna „sastojka“:

- (1) motivirana i educirana (mlada) osoba ili radnik_ica s mladima, plus
- (2) fizički prostor primjeren za aktivnosti koji pruža mladima mogućnost prilagodbe i adaptacije, *plus*
- (3) suradnja s lokalnim vlastima daje dobar Centar za mlade.

Posljednje što su ispitanice intervjuja navodile su važni **kriteriji** kojima bi se centri za mlade trebali voditi prilikom osmišljavanja i planiranja **aktivnosti**:

- moraju biti primjerene mladima,
- moraju biti utemeljene na potrebama mladih i(li) provedenim istraživanjima,
- aktivnosti moraju razvijati Centar u inkubator za aktivno sudjelovanje mladih,
- da mladi rade za mlade.

Kada pogledamo što radnice s mladima i(li) upraviteljice Centara za mlade kažu da su ključni kriteriji za aktivnosti koji se provode u Centrima za mlade, možemo zaključiti kako se svi slažu da je za aktivnosti ključno da su utemeljene na potrebama mladih, a nerijetko spominju i važnost provedbe istraživanja stavova, potreba i prioriteta mladih.

„Razvijamo Centar na način da naš Centar za mlade postane inkubator mladih koji aktivno sudjeluju u razvoju društva i lokalne zajednice.“

U ovom smo dijelu intervjuja često mogli čuti i važnost koncepta „**mladi za mlade**“ gdje se posebno isticala upravo važnost toga da mladi ljudi direktno su-kreiraju i prostor i aktivnosti u centrima kako bi imali osjećaj „vlasništva“ nad tim procesom, a time i osjećali privrženost i suodgovornost za prostor i postojanje Centra za mlade u njihovoj lokalnoj zajednici.

4. Zaključno

Mreža mladih Hrvatske pristupila je provedbi analize postojećih praksi djelovanja, ali i osnivanja centara za mlade u Republici Hrvatskoj kako bi se konačno kreirao njihov popis, prema jasnim i nešto strožim kriterijima, ali i definirali kriteriji osnivanja i djelovanja. Kreirati uvid u elemente koje voditelji_cenara za mlade ili odgovorne osobe za njegovo djelovanje smatraju važnim i neizostavnim bilo je strateški važno s obzirom na nepostojanje definiranih standarda kvalitete centara propisanih od strane (nadležnih) državnih institucija. Još uvijek se centri za mlade osnivaju bez jasnih uputa, bez provjera kvalitete programa i aktivnosti, te su u konačnici prepušteni financiranju dok traje provedba projekta. No, bez obzira na to što i dalje nema institucionalnih podrški djelovanju centara za mlade u Hrvatskoj, mnogi entuzijasti_kinje nastavljaju volonterski voditi *svoje* centra za mlade jer prije svega shvaćaju njihov važnost u lokalnoj zajednici za mlade osobe.

Teorijski pregled dostupne literature, online izvora i slično usmjerili su istraživački tim ove analize koji se odlučio za kvalitativni i kvantitativni dio istraživanja. Upravo su online upitnik i polustrukturirani intervjui, uz prethodnu desk analizu i uvodne razgovore s centrima za mlade, omogućili detaljan pristup problematici utvrđivanja standarda kvalitete ne samo za osnivanje, već i za daljnje djelovanje centara za mlade. Ispitanici_cen istraživanja pružili su, na osnovu svojih radnih iskustava vođenja centara, vrlo jasne i koncizne *upute* što je važno usustaviti i kako djelovati pri prvom koraku kada se osniva Centar za mlade. Mnoge ispitanice polustrukturiranih intervjua su u razgovorima isticale da je neizmjereno važno poštivati i pratiti *ključne sastojke* potrebne za rad dobrog i kvalitetnog centra za mlade.

Upravo iz cjelokupne analize proizlazi njezina najveća vrijednost – kreiran je prvi prijedlog kriterija, odnosno **općenitih standarda kvalitete rada** centara za mlade kroz 8 ključnih područja. No osim ovih kriterija, analiza je detektirala i ključne elemente važne za **osnivanje centara za mlade**. Iako navedeni elementi, ili pak detektirani standardi kvalitete rada nisu iscrpni i svakako otvaraju prostora za nadopunu (posebice u kontekstu dobivanja „Oznake kvalitete Vijeća Europe za centre za mlade“ od Europskog upravnog odbora za mlade), oni bi barem trebali poslužiti kao kriteriji prihvatljivosti za primjerice dobivanje financijske podrške. Centrima za mlade u Hrvatskoj kronično nedostaju jasne i strukturirane upute, kriteriji prihvatljivosti, ne samo za osnivanje i djelovanje, već i za evaluaciju vlastitog rada i programa. No ponajviše nedostaju vrlo jasne smjernice kako osigurati potpunu participaciju mladih u sljedećim područjima:

- Osmišljavanje programa i aktivnosti Centra za mlade
- Organiziranje i provedba aktivnosti za mlade
- Predlaganje aktivnosti Centra za mlade
- Planiranje uređenja i opremanja prostora
- Uključivanje i podupiranje inicijativa mladih
- Inkluzivno uključivanje svih mladih (s naglaskom na osobe s invaliditetom, ranjive i marginalizirane skupine mladih)

Još jedan od zaključaka koji je analiza polučila je i potreba za radom u vrijeme prilagođeno mladima. Centri za mlade trebali bi raditi i imati svoja *vrata otvorena* u večernjim satima te vikendom kada je mladima i najviše potreban prostor za (kvalitetno) provođenje slobodnog vremena.

Centrima za mlade bi osnovna nit vodilja po pitanju standarda djelovanja trebalo biti kontinuirano provođenje ispitivanja potreba i interesa mladih. Samo na osnovu direktnih informacija prikupljenih od mladih moguće je kreirati programe za mlade koje mora provoditi redovito educirano i kvalitetno osposobljeno osoblje, odnosno radnici_ice s mladima i volonteri_ke. U konačnici, kvalitetan centar za mlade će ulagati velik trud u kontinuirano i aktivno uključivanje mladih jer bez istih bi sam sebi bio svrha.

Zaključno ističemo kako provedena analiza, uz svoja ranije navedena ograničenja, donosi mnogo koristi i dobrobiti. Istu je potrebno pažljivo proučavati kako bi se na direktnim primjerima iz prakse te kvantitativnim nalazima dobio uvid kako kvalitetno djelovati (ili ne djelovati) unutar Centra za mlade i time doprinijeti kvaliteti rada s mladima. Analiza postojećih praksi i djelovanja centara za mlade u Republici Hrvatskoj ostaje otvorena, a sljedeći koraci su validacija i nadogradnja navedenih kriterija kroz konzultacije s relevantnim dionicima iz zajednice prakse. Svakako ostaje i nada da će se Hrvatska jednog dana okrenuti ka usustavljanju kriterija prihvatljivosti, ali i institucionalnom financiranju prostora, odnosno aktera važnog za ispunjavanje potreba mladih koji pridonosi njihovom kvalitetnom rastu i razvoju. Mreža mladih Hrvatske kao Nacionalno vijeće mladih nastaviti će zagovarati i djelovati na razvoju kvalitete rada s mladima u Hrvatskoj i osnaživati organizacije mladih i za mlade, radnike_ice s mladima posebice one iz Centara za mlade. Upravo centre prepoznajemo kao središnje mjesto koje odgovara na potrebe i prioritete mladih u lokalnim zajednicama i kao takve ih treba osnaživati, podržavati i razvijati pozitivno okruženje za uspostavljanje centara za mlade u svim jedinicama lokalne samouprave. Ova analiza je odgovorila na mnoga pitanja, pružila uvid u trenutno stanje centara u državi te dala gotov *recept* s ključnim elementima koji čine jedan dobar i kvalitetan centar za mlade.

5. Osvrt stručnjaka na provedenu analizu

Autor teksta: doc. dr. sc. Marko Kovačić, Institut za društvena istraživanja u Zagrebu

Rad s mladima pa tako ni centri za mlade kao jedna od njegovih institucionalnih ostvarenja nisu regulirani hrvatskim zakonodavstvom. Spadajući u sferu civilnog društva ili nekog oblika institucije u okviru jedinica lokalne ili regionalne samouprave, levitiraju u međuprostoru nedefiniranosti, nedovoljne profiliranosti i upitne kvalitete rada s mladima koja se tamo pruža. S druge strane, nacionalna reprezentativna istraživanja koja tematiziraju rad s mladima (SEEW, 2020.) pokazuju da je svega 21% mladih bilo u Centru (ili klubu) za mlade, ali isto tako da ti mladi pokazuju visok stupanj zadovoljstva pružanim uslugama budući da je čak 75% njih bilo zadovoljno ili vrlo zadovoljno uslugama koje su u tim centrima dobili (ibid). Ova dva postotka sugeriraju nekoliko stvari. Prvi je da broj mladih u centrima za mlade nije visok te se postavlja pitanje – zbog čega je to tako. Drugi zaključak je da centri za mlade pružaju zadovoljavajuću uslugu, no nije najjasnije je li ta usluga uistinu kvalitetna budući da ne znamo koje su to konkretne usluge nuđene mladima. I treća stvar koju nam ovi postotci govore je da je potrebno mnogo detaljnije istražiti sam rad i ponudu centara za mlade. Upravo tu prazninu popunjava predmetna analiza sugerirajući odgovore na dosad nedovoljno istražena pitanja.

Analiza postojećih praksi i djelovanja centara za mlade u Republici Hrvatskoj koju je Mreža mladih Hrvatske provela 2022. godine pionirski je i nasušno potreban tekst koji ne samo da objašnjava djelovanje centara za mlade u Hrvatskoj, već nudi i originalni doprinos razvoju njihove kvalitete. Budući da donositelji odluka nemaju političke volje definirati i na taj način potaknuti unapređenje rada centara za mlade, nužno je da ova inicijativa dođe iz sektora mladih. Upravo je tu ulogu preuzela Mreža mladih Hrvatske koja, iako nije službeno imenovana vijećem mladih, već godinama ne samo da igra tu ulogu, već i preuzima dio uloge donositelja odluka, što se ovim štivo evidentno i pokazano.

U tekstu analize tako je moguće vidjeti da je u Republici Hrvatskoj prisutno samo 16 centra za mlade koji nisu regionalno podjednako zastupljeni. Isto je tako razvidno da centri za mlade pružaju lepezu javnih usluga u zajednici koje su utemeljene na potrebama i imaju cilj osnaživanja mladih kao društvene skupine. Empirijskom analizom temeljenoj na induktivnoj logici, tekst *Analiza postojećih praksi i djelovanja centara za mlade u Republici Hrvatskoj* predlaže deset kriterija kvalitete rada centara za mlade. Tih deset kriterija uglavnom su komplementarni postojećim europskim kriterijima rada centara za mlade te se

njihovi elementi mogu pronaći u relevantnoj literaturi o radu s mladima što im daje na dodatnoj relevantnosti.

Kako bismo ocijenili relevantnost bilo kojeg teksta potrebno je odgovoriti na dva pitanja: što nam tekst donosi u danom kontekstu i je li primjeren potrebi i strukturi budućih čitatelja.

Već je ranije spomenuto da je predmetna analiza pionirske djelo te je kao takvo relevantno za društveni kontekst. No ovaj tekst donosi još nešto, postavlja pitanje upravljanja i djelovanja centara za mladu na društvenu agendu. Utoliko, ovaj tekst ne samo da je analitičko djelo Mreže mladih Hrvatske već i zagovarački dokument koji jasno pokazuje potrebu za detaljnijim bavljenjem tematikom centara za mlade. Mreža mladih Hrvatske metodološki opravdanim dizajnom istraživanja pokazala je da baštini proces stvaranja politika utemeljeno na dokazima što je svojevrsni zlatni standard kreiranja javnih politika. Uz to, *Analiza postojećih praksi i djelovanja centara za mlade u Republici Hrvatskoj* koristan je podsjetnik kako sve (ovaj oblik) rada s mladima može biti od pomoći mladima te koji su aspekti i segmenti rada s mladima prisutni u Hrvatskoj.

Kada govorimo o publici kojoj ovaj tekst može biti namijenjen, ona je raznovrsna. U prvom redu čitatelji bi trebali biti donositelji odluka koji bi nakon čitanja ove analize trebali prionuti poslu i kreirati proces definiranja nacionalnih standarda kvalitete rada i upravljanja centrima za mlade. Donosioci odluka na lokalnoj razini ovaj bi tekst trebali shvatiti kao apel za ulaganje u razvoj postojećih centara za mlade ili osnivanjem istih u mjestima gdje centara za mlade nema budući da analiza pokazuje benefite njihovog postojanja i kvalitetnog rada. Osim toga, analiza će se pokazati korisna i praktičarima, radnicima_ama u centrima za mlade, klubovima mladih, udrugama mladih i za mlade budući da analiza pokazuje prevalentne aktivnosti što može služiti kao inspiracija za unapređenje i revizija vlastitih planova i programa. Nama, akademskoj zajednici, ova analiza je od koristi jer nam pomaže usmjeriti obrazovne programe i kolegije s obzirom na nalaze, ali se isto tako može shvatiti kao i svojevrsna kritika što dosad nisu napravljena obuhvatna i strukturirana znanstvena istraživanja koja bi se bavila centrima za mlade.

Zaključno, iako ova analiza donosi mnogo toga pozitivnoga te će svakako biti jedno od nezaobilaznih štiva u proučavanju i opisima rada s mladima u Hrvatskoj, moram izraziti žaljenje što kvalitativni dio istraživanja nije toliko prominentan. Bilo bi još sadržajnije kad bi analiza sadržavala i percepciju kvalitete radnika s mladima u centrima za mlade te opise njihovih pravila vezanih za istu. Unatoč ovoj zamjerci, tekst *Analiza postojećih praksi i djelovanja centara za mlade u Republici Hrvatskoj* ocjenjujem kao sjajan i koristan doprinos sektoru mladih u Hrvatskoj, a autorima čestitam na ishodu.

6. Literatura

1. Council of Europe, Youth Department (2010). The Council of Europe Quality Label for Youth Centres. Izvor: <https://rm.coe.int/quality-label-brochure-en-2015/16806fcf1b>
Preuzeto: 06.06.2022.
2. Europska povelja o radu s mladima na lokalnoj razini. Izvor: http://mladi-eu.hr/web/wp-content/uploads/2020/02/egl-charter_HR.pdf
Preuzeto: 06.06.2022.
3. Klubovi za mlade, Središnji državni ured za demografiju i mlade. Izvor: <https://demografijaimladi.gov.hr/istaknute-teme/mladi-4064/informiraj-se-4078/klubovi-za-mlade-4081/4081> Preuzeto: 06.06.2022.
4. Lokalni info centri za mlade, Središnji državni ured za demografiju i mlade. Izvor: <https://demografijaimladi.gov.hr/istaknute-teme/mladi-4064/informiraj-se-4078/lokalni-info-centri-za-mlade-4080/4080>
Preuzeto: 06.06.2022.
5. Orešković, K., Gambiroža Staković, V. i J. Tukara Komljenović (2022.), Gle što MOGU – mladi odlučuju, govore i utječu – Strukturirani dijalog s mladima i lokalne konzultacije sa sektorom mladih. Zagreb: Mreža mladih Hrvatske.
6. Poziv za prijavu projekata usmjerenih mladima za financijsku potporu iz raspoloživih sredstava dijela prihoda od igara na sreću i Državnog proračuna za 2022. godinu – Upute za prijavitelje, Središnji državni ured za demografiju i mlade. Izvor: <https://demografijaimladi.gov.hr/UserDocsImages/6597>
Preuzeto: 19.09.2022.
7. Regionalni info-centri za mlade, Središnji državni ured za demografiju i mlade. Izvor: <https://demografijaimladi.gov.hr/istaknute-teme/mladi-4064/informiraj-se-4078/regionalni-info-centri-za-mlade-4079/4079>
Preuzeto: 06.06.2022.
8. Rezolucija Vijeća Europske unije i predstavnika vlada država članica (2018/C 456/01) - Strategija Europske unije za mlade za razdoblje 2019. – 2027. Izvor: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=CELEX:42018Y1218\(01\)&from=EN#d1e32-10-1](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=CELEX:42018Y1218(01)&from=EN#d1e32-10-1)
Preuzeto: 06.06.2022.
9. SEEW - Supporting Evidence-based Education of Youth Workers. Izvor: file:///C:/Users/korisnik/Downloads/O1_Analiza-kvantitativnog-i-kvalitativnog-dijela-u-Hrvatskoj.pdf. Preuzeto: 17.11.2022.

7. Prilozi

Prilog 1. Informirani pristanak

UVJERENJE O INFORMIRANOM PRISTANKU „POSTOJEĆE PRAKSE OSNIVANJA I DJELOVANJA CENTARA ZA MLADE U REPUBLICI HRVATSKOJ“

Poštovana,

analizu „Postojeće prakse osnivanja i djelovanja Centara za mlade u Republici Hrvatskoj“ provodi Mreža mladih Hrvatske s **ciljem** dobivanja uvida u postojeće stanje osnivanja i djelovanja Centara za mlade, kao i utvrđivanja standarda kvalitete istih. **Kvalitativno istraživanje** je dio šire analize koja uključuje i kvantitativno istraživanje u svrhu prikaza uvida u postojeće stanje na koji način Centri djeluju i utječu na mlade u lokalnim zajednicama.

Kvalitativno istraživanje se provodi **intervjuiranjem a)** osoba koje su najviše odgovorne za upravljanje rada Centra za mlade te intervjuiranjem **b)** osoba koje rade s mladima u Centrima za mlade. Sam intervju će trajati oko 45 minuta te će biti **snimljen**. Intervjui će biti preslušani te će se nakon razgovora kreirati sažeci odgovora, a snimke će biti uništene.

Sažeci odgovora ni na koji način neće biti prikazani da otkrivaju identitet intervjuirane osobe, osim ukoliko osoba sama ne bude htjela drugačije (navodeći informacije koje mogu otkriti identitet osobe/Centra za mlade). Sažeci će biti korišteni u svrhu provedbe analize te izrade publikacije koja će s rezultatima biti objavljena na web stranici Mreže mladih Hrvatske. No isto tako ne isključujemo mogućnost korištenja rezultata istraživanja u eventualnim daljnjim istraživanjima.

Sudjelovanje u istraživanju je **dobrovoljno** i od njega možete odustati u bilo kojem trenutku. Isto tako, ako ne želite, niste dužni odgovoriti na sva pitanja.

Analiza „Postojeće prakse osnivanja i djelovanja Centara za mlade u Republici Hrvatskoj“ omogućena je financijskom podrškom Nacionalne zaklade za razvoj civilnoga društva kroz Razvojnu suradnju u području Centara znanja.

Potpis osobe: _____

Potpis istraživačice/istraživača: _____

U _____ (mjesto), _____ 2022. (datum)

8. Tablični prikazi

Tablica: Radni vijek centara za mlade

	N	%	
Odgovor	Manje od godine dana	2	18,2
	Od 1 do 3 godine	2	18,2
	Od 4 do 6 godina	3	27,3
	Od 7 do 10 godina	1	9,1
	Više od 10 godina	3	27,3
	Ukupno	11	100,0

Tablica: Mjesečni broj korisnika_ca aktivnosti programa centra za mlade

	N	%	
Odgovor	Od 1 do 15 osoba	2	18,2
	Od 16 do 30 osoba	2	18,2
	Od 31 do 50 osoba	3	27,3
	Od 51 do 80 osoba	1	9,1
	Više od 150 osoba	2	18,2
	Više od 250 osoba	1	9,1
	Ukupno	11	100,0

Tablica: Prilagodba prostora centra za mlade osobama s invaliditetom

	N	%	
Odgovor	Rampa	1	9,1
	Lift	3	27,3
	Sanitarni čvor prilagođen osobama s invaliditetom	4	34,3
	Taktilni označivači oko prostora i u prostoru	0	0,0
	svjetlosne oznake i upozorenja za osobe oštećena sluha	0	0,0
	Ništa od navedenog	5	45,4
	Nešto drugo, što: prilaz za osobe s invaliditetom (u kolicima)	2	18,2
	Ukupno	11	100,0

Tablica: Suradnja centara za mlade s drugim dionicima na europskoj razini

	N	%	
Odgovor	Nitko od navedenih	6	54,5
	Međunarodne organizacije civilnoga društva	4	36,4
	Europske institucije (Europski parlament, Europsko vijeće, Europska komisija, itd.)	1	9,1
	Europska tijeka (Europski gospodarski i socijalni odbor, Europski pravobranitelj, itd.)	1	9,1
	Međunarodne vlade (različita veleposlanstva)	0	0,0
	Međunarodne zaklade	0	0,0
	Ukupno	11	100,0

